

СКАСКА ¹⁾

ВЪРХУ СЛАВЯНИТЪ ВЪОБЩЕН ВЪРХУ БЪЛГАРИТЪ ВЪ ОСОБЕННОСТЪ

Държана отъ Г-на П. В. Оджакова въ Цариградското

Бъл. Читалище на 12 Септември.

Въ врѣмѣто на Аварытъ въ Паноніѣ ся срѣщатъ, както Ви е извѣстно, Славяны въ Славоніѣ, Сърбіѣ и по брѣговетъ на Дунава до Черно море. Нѣкои отъ тѣхъ бые съвѣстѣ самостоятелни общины, а нѣкои припознавали върховнѣтъ власть Аварскѣ и Византійскѣ. Тѣзи Славяны участвоваха въ всички войны Аварскы на Дунава противъ Византійѣ. Славянитъ участвоваха въ Византійскытъ войны тоже въ Илиріѣ и Македоніѣ. Отизи Славяны, които плащали само по единъ Харачъ Аварьмъ, бые съвѣстѣ самостоятелни и независимо отъ тѣхъ правила войны противъ Византійѣ, повторявали чѣсты втурванія въ римскытъ провинции. Когато Аварытъ вели мирны договори съ Византійѣ, Славянитъ не ся обявявали да имъ ся подчиняватъ, особено на договора въ Зурлуъ (594), а захванжли да плѣнятъ Тракіѣ. Славянитъ, кѣту самостоятеленъ народъ обсаждавали Бѣлградъ (Сингидумъ) и взѣли хараць 1000 желты жълтицы. Сам-

¹⁾ Вижед. книж. 1 Год. II.

си Приско, начяльникъ на Византійскѣтъ войскѣ подтверждава Славянскѣтъ самостоятелность, кѣту говори Аварско-му Послу: » Славянытъ въ договора отъ 594 л. не ся спомѣнувать; Римлянытъ кѣту правяхѣ договоры съ Аварытъ, не ся отказвахѣ отъ правото си да ведѣтъ войнѣ съ другытъ народы: Въ края на VI стол. надъ Славянытъ въ Влашко, Молдавско (Богданско) и Бессарабіѣ владѣлъ Ардагастъ; Нѣкои отъ подунавскытъ Славяны (595) быле подданны на Краля Мѣзака (Muzak). Прискѣ утишелъ да бие Славянытъ, нѣ тѣзи го принѣдили да ся върне отсамъ Дунава. Една чета Българска отъ 1000 всадника по това врѣмя ся смѣсила съ Славянытъ и въ 597 л. побѣдила Византійскыя военачалникъ Петра и воеводѣтъ му Александра въ Тракіѣ.

Въ 657 л. Имп. Константинъ успѣлъ да завоевае славянскытъ земли; въ 665 л. 5000 славяны прѣминѣлы въ Азіѣ и ся съединили съ Абдерамана, сынъ на Каледѣ; тозъ воевода Сарацинскыя испроводилъ тѣзи Славяны въ Сиріѣ (Шамъ) и имъ далъ землѣ за да са населятъ около Апамен (вижд. *Ame kurm. rev. sl. стр. 15-22*).

Такъвъ е была урысницата на тѣзи Подунавскы Славяны, които слѣдъ Атиловѣтъ смъртъ, че до поевяваніето на Аспаруха живѣли по тѣзи мѣста, и съ Аспаруха заедно ся появяватъ Подъ имя българы въ орѣдѣтъ му.

IV. За Шопытъ Българы Горилници.

Да ми бѣде дозволено да спомѣнѣ двѣ тры думы и за Шошето. Мысли ся че те сѣ отъ Тискытъ Българы, прѣминѣли по тѣзи мѣста съ Крума и съ Турскытъ войны по-послѣ въ Маджарско. Това е твърдѣ възможно; защото, както знаете, въ Турското войнство имало е тогыва много хиляды българскы ратници, политицы, дипломаты, и официалныя языкъ между Турскытъ пълномощицы и царя Корвина Маджарскаго былъ Българскы, и договорытъ сѣ ся пишали на Българскы языкъ отъ българскы наши на Турскѣ службѣ. Така ея намѣрва писано (въ *galeoffus Marcias cap. 28 pag. въ и у Венелина древи. и нын. болг. т. стр 55*)

И твърдѣ е възможно, че когато Турцытъ държахѣ 200 год. Маджарско, то тѣ, кѣту имахѣ съ себѣси болгары войници, които ся срѣщали съ туземцытъ българы

можали сѣ да ги иматъ на своѣхъ стражѣ; и слѣдъ изгонваніето имъ изъ Маджарско подбрали ги съ себеси, та че ги заселили въ мѣстностѣхъ отъ Дунава до Българскѣ Моравѣ!

Въ първѣхъ половинѣ XIV ст. (1323-1324) ся появава отдѣлно самостоятелно Българско царство между горнитѣ българи, шопы що ги наричамы, съ столицѣ въ градъ Бдинѣ. Михаилъ Страшимиръ былъ първъ царъ въ Бдинѣ. Рода Страшимировъ постоянно живѣлъ въ враждѣ съ Шишмановцы (Мокриовцы) отъ Търново. Царството на Шонскитѣ Българи ся простирало отъ прѣзъ отатѣкъ Дунава, прѣзъ Новый Пазаръ (Рассѣ) чакъ задъ чернѣ Горѣ. Сина на Георгія Страшмира, Блши былъ въ Рассѣ господаръ и ималъ подъ властѣхъ си Чернѣ-горѣ. Титулъ носилъ: Господарѣ. Зетскый и Чернѣ-горскый; той поставилъ началникъ въ Чернѣ-горѣ роднинѣхъ си Степана Черноевича. Отъ което ся заключава че сръбскитѣ жупаны и до Княза Лазара были подъ неговѣ властѣ, и битвата на Косово-Поле не е была Сербска, нѣ Българска, въ която Сърбіето подиграхъ Вѣгаритѣ съ измамѣ, кѣту перачихъ да ся бѣжѣтъ, ами побѣгнѣхъ та послѣ направихъ благопріятенъ за себеси миръ съ Турцитѣ (Баязита). До 1486 г. Бдинскитѣ господари продължавали да носятъ титулы; воеводи и князи Българскы, нѣ были обязаны да плащатъ харачъ туркѣмъ и да имъ даватъ вспомагателно войство, съ което Турцитѣ утидохъ послѣ и обградихъ Бечъ (Вѣнѣ). Единѣ наша съ нѣколко хиляды Бошнацы и Българи е събарялъ Вѣнскитѣ крѣпости. Отъ исторіѣхъ на тѣзи Шопы мы можемъ да кажемъ това, че и тѣ ся участвовали съ крѣвѣхъ си въ славнитѣ турскы завоеванія и ся принесли голѣмѣ славѣ на Отоманскѣхъ Имперіѣхъ. Вызнаете за войнишкото съсловіе въ Българіѣхъ, то сѣ было отъ онова войнство Българско, което е участвовало въ Турскитѣ военны побѣды и си е проливало крѣвѣхъ за честѣхъ и славѣхъ на Отоманскѣхъ Имперіѣхъ. Да ли нѣма нѣкои патріоты Турцы, които да си припомятъ за това братско и военно съединеніе и животъ между Турцы и Българи! Когато е было нужно да ся величи Отоманската Имперія и да ся прослави урѣжіето ѣ, Българитѣ

сж показвали вѣрноподданичскѣхъ си услугъ, и оставали сж до край вѣрны на условіята си, по които были свързани договорно съ Турекытъ Султаны, които по нѣкогаждь ся оживали и за българскы царкини, а тѣзи сж имъ раждали млади принцове и принцесы отъ Славяно-Българскъ и Турскъ кръвъ. Отъ туй ся види еще и нашето сродство съ Турцытъ, дѣто освѣнь че царскыя дворъ на Великытъ Султаны ся ероднявалъ съ Българскыя дворъ, но и много наши ся оженвали за българкы; много Българи сж приѣмвали мохамеданство (сына на послѣднаго Шишмана 1394 при Никополи приѣлъ мухамеданство), и чрѣзъ тозъ само пътъ мы сме ся ероднили съ дивныя владѣтельный народъ въ Българіѣхъ, т. е. съ Турцытъ, а не както искать да кажать нѣкои че Българытъ были единъ народъ въ VII столѣтіе съ Татары, Тюркмены и Турцы. Впрочемъ днешнытъ Турцы въ българско и Европѣ твърдѣ малко иматъ татарщинъ и монголщина; тѣ сж отъ туземнытъ бывши народы, които сж приѣли Мохамеданство. напр. тузлучковцы, помацы, бошняцы и пр.

V. Намъ ни остава еще да спомянемъ нѣщо и за новытъ Македонцы. Душанъ Силный, былъ македонецъ, а не сърбинъ, макаръ че исторіята го взема за сърбинъ. До неговото врѣмя всички въ Македоніѣхъ воеводства и княжества были подвластны българымъ т. е. на Търновскытъ Българскы царѣ; Освѣнь туй всички жупанства сръбски еще отъ прѣди царя Симеона Българскый были подъ власть Българскъ. Нъ понеже тѣзи Македонцы и Сърбы испослѣ въ XIV ст. както и отъ по напредъ мърдали и ся прѣхвърляли къмъ Византійскъ и Маджарскъ странѣ, особенно когато Българытъ имали войнѣ съ Византійцытъ, и помагали на Византійцытъ и Маджарытъ сръшъ Българытъ, то Българскытъ царѣ намѣрили за благословно да съединять и подчинять всички Македонскы, Албанскы и Сръбскы воеводства и жупанства подъ властью на единъ силенъ царь, който да припознава надъ себя-си Българското Покровительство. Такъвъ мжжъ ся показалъ Душанъ, роденъ отъ Българкы. Него Българскыя дворъ го настанилъ и припозналъ за царь, облъкълъ го съ всички царскы атрибуты и го оставилъ да владѣе надъ Ма-

кедоніѣ и Сърбіѣ. Той носялъ титулъ: *Благовопрій Царь Македонскій и Сърблемъ и грѣкомъ и пр.* Душиана сръбскыѣ жупаны перачили да го припознаватъ за царь, за което ся оплаквали прѣдъ Византіѣ и Римѣ. И нито Византійскыѣ Императоры и Патріарсы нито Римѣ папы го припознавали за царь, а само Българыѣ го припознали, и дали му волѣж да утрѣди своѣж автокефалнѣ църквѣ въ Ипекѣ. Той е славенъ еще съ своя законникъ: *Законъ царя Македонскаго сръбскаго и пр. Стефана Душана силнаго*, който былъ направенъ на единъ съборъ въ Скопѣ, (гдѣ-то было ся събрали българскы, и македонскы владыцы, и другы духовни лица, болѣры, воеводы, жупаны и пр. на 1349 и 1356 л.). Подиръ смъртъ му сръбскыѣ жупы ся отдѣлятъ отъ Македоніѣ и ся раздробяватъ пакъ по своя обычай. Българыѣ жѣлаяли съединеніе, а сърбитѣ раздробленіе! Въ Македоніѣ Драгашевый родъ станжлъ владѣтель послѣдъ Душиана. Князь Македонскій Жарко былъ независимъ князь и съвѣтъ самостоятелно управлявалъ Македоніѣ. Драгашъ воевода братъ на Жарка, былъ побѣденъ отъ Амурата, и тозъ послѣдній го направилъ воеводѣ надъ своѣжѣ конницѣ. Отъ което ся вижда че и Македоніѣ имала свой кѣси-чакъ повъ историческый животъ; и тя участвовала въ славныѣ побѣды отоманскы съ своѣжѣ конницѣ.

Подиръ завоеваніето отъ Турцыѣ Българіѣ, Султановыѣ Правительства припознавали съществованіето на нѣколко самостоятелны общины българскы: Нѣготинскѣ, Търновскѣ и другы много подъ име Вакуфы. Турското Правительство не ся е намѣсвало до скоро врѣмя въ вжтрѣшныѣ сѣдебны и административны дѣла на българскыѣ общины-воеводства. Всячко това ся прѣдоставало общинѣмъ и духовенству, кѣту тѣхно право. Духовенството съ общинарыѣ сѣдало и рѣшавало всичкы апелативны дѣла по ржкопысныѣ Номоканоны.

Да ми бѣде позволено, Л. Г-да, да спомѣнѣмъ еще за едно историческо обстоятелство изъ българскый животъ при турското владычество. Турцыѣ въ своитѣ сношенія съ Маджарыѣ употрѣбляли българскыя языкъ въ своитѣ дипломатическы сношенія. Исторіята свидѣтельствува, че Матвей Корвинъ, Краль Маджарскый, твърдѣ

добъръ разбирахъ Българскыя языкъ, на който Турцытъ пишахъ своитѣ дипломы въ 1458-149 г. 1)

Това историческо свидѣтелство ясно показва че по това врѣмя Българтѣ ся управлявали самостоятелно и съ свой языкъ въ своитѣ офиціалны сношенія даже съ иностранны государства. Турцытъ были само върховны прѣдводители въ военнытъ дѣла, а управленіето на странѣтъ было въ българскытъ рѣще, и българтѣ — христіаны или потурчени въртѣли международнѣтъ политикѣ на Отоманскѣтъ имеріѣ съ Маджарско, кѣту употребявали и своя языкъ въ разговоръ и дипломы. —

А. А. Г-да и Г-жи, Вы имаете добринѣтъ да чуете, въ началото на настоящата скаскѣ, че ся каза: какво че ще ся говори и за Вжтрѣшнія общественъ животъ на Славянытъ. И наистина. тозъ прѣдмѣтъ, спорѣдъ мнѣніето ни, бы былъ по-любопытенъ отъ онова, що ся исказа до сега, нѣ понеже врѣмято оставаше късичко, отъ когато ся удостоихъ да получѣжъ поканваніе отъ нѣкои почтенны лица, членове на тукашното Българско Читалище да говорѣжъ скаскѣ, то неможихъ да съберѣжъ слабытъ силы и познанія, че да изложѣж и тѣжъ чаетъ отъ живота на Славенытъ за прѣдъ почтениѣтъ и достоуважаемѣ тукъ събранѣ публикѣ. За другытъ съсѣдны намъ славянскы плѣмена и за вжтрѣшнія общественъ животъ на славянытъ въобще да ми бѣде дозволено да поговорѣжъ въ вторѣ единѣ скаскѣ.

А за до сега изложенното, моляж Вашето благосклонно снисхожденіе да мя извини за неточностѣтъ, непълнотѣтъ и невѣрностѣтъ въ разказаныя прѣдмѣтъ, който, дѣйствително, надминува слабытъ ми силы, и е работа на лица съ високи исторически познанія и съ обработенъ слогъ. Кѣту благодарѣжъ почтениѣтъ публикѣ за вниманіето ѣ, смѣѣж да кажѣж: Дай Боже на това драгоцѣнно за Българскыя народъ Читалище добъръ успѣхъ и дългъ животъ, и то ще ся удостои да ся посѣщава отъ таквы лица, които стоѣжтъ много по-высоко отъ насъ въ научно отношеніе.

1)gab. Marcius. Cap. 28. рад. 67; Венелинъ т I стр. 55.

ИСТОРИЯ

НА

Француско-Прускѣтъ Войнѣ. 1)

XII

Движенія на воюющитѣ арміи слѣдъ битвата на 18/6 авг.

Размаюваніето на главнитѣ Наполеоновѣ арміи на Мозель, и побѣдѣтъ на Германцитѣ на 14, 15 и 18 авг. около Мецъ, бѣхъ дозволили на тѣи послѣднитѣ да прѣкъснатъ съобщеніята на тѣзи арміи съ втрѣшностѣтъ на Франціи. Базенъ, военачалникътъ на тѣхъ арміи, отъ 150,000 души, можеше да си пробіе пѣтъ прѣзъ арміитѣ на Принцъ Фридрика Карла, силнѣ, наистена, отъ 200,000 души, но распрьснагъ по едно обсадително колело отъ 60 километры, което ѣхъ правешѣ вездестранно слабѣ. Съ войскитѣ и съ срдѣствата на Базена, единъ искусенъ генералъ нещяше да ся ограничи да си пробіе пѣтъ, нѣ възнозуванъ отъ срдѣточното си положение, въ единъ укрѣпленъ лагерь, щяше да нападне внезапно ту едно ту друго тѣло, да ги разбіе отдѣлно и да искара много скѣпо на неприятели прѣдпріятіето да обсажда съ 200,000 души 150,000 души въ прѣвото укрѣплено мѣсто на Франціи. Нѣ за злѣ честь на Французитѣ, Марешалътъ пѣмаше нито душевнитѣ енергіи, нито характера, нито таланта които ся изискуватъ отъ единъ върховенъ военачалникъ.

Другата армія, Макмахоновата, съставена отъ 1-то, 5-то и 7-то тѣла, слѣдъ пораженіето си при Вертъ, както казахмы, бѣше ся оттеглила на Шалонъ, гдѣто ся организувашѣ 12-то тѣло подъ управленіето на Трошо.

Непрѣривнитѣ несполуки на Французскитѣ войски бѣхъ произвели въ Парижъ съвсѣмъ пагубно впечатленіе. По улицитѣ и по мигданытъ ся искаше откровенно наде-

1) Вижд. Книж. 24 Год. I.

ніето на Наполеона III. Този послѣдний изоставя върховното управление на военныѣ силы на Франціѣ за да ся върне въ Парижъ да взѣме юздыѣ на управленіето, нъ съзрѣва тутакси чи догдѣ не побѣди непріятеля всяка надѣжда да влѣзе въ Столицѣтъ е загубена за него.

Въ недоумѣніето си какво да прави, той отхожда въ Шалонскій Лагерь при Макмахона и Трошю. Тутакси тѣя двамата, Принцъ Наполеонъ, генералъ Шмицъ и генералъ Берто, ся събиратъ на съвѣтъ около Наполеона III, и рѣшаватъ „чи Императорътъ ще именува генерала Трошю управитель на Парижъ, чи събраныѣ въ Шалонъ войскы щѣтъ ся отправятъ къмъ Парижъ, подъ военачалството на Макмахона, чи движимата народна гвардія ще ся испрати за сѣщото мѣсто чи и Императорътъ ще отиде въ Столицѣтъ гдѣто го выка длѣжностътъ му.“

Правителството на Регентѣтъ въ Парижъ щомъ ся научава за това рѣшеніе, прави многобройны възраженія и особено това чи войската трѣба да отиде да освободи Базена. Нъ генералитѣ пакъ постоянствуватъ на първото си рѣшеніе и натоварятъ Макмахона да изложи на министра на войнѣтъ въ Парижъ, всичкыѣ опасности които прѣдставлява едно движеніе на войскѣтъ къмъ Мецъ за освобожденіето на това мѣсто. И дѣйствително, многочисленностьта на Германцыѣ и нравствената имъ сила, която имъ вдѣхнахъ успѣхыѣ имъ, бѣхъ обѣдили Марешала, комуто войскыѣ още не бѣхъ дошли на себе си отъ пораженіето на Вертъ, чи не трѣбаше да ся пѣхне между белгійскѣтъ границѣ, пазимъ отъ 60 хыляди души, и Германскыѣ войскы за да отиде на помощъ на Мецъ. За това Марешалътъ отговори на министра на войнѣтъ: „чи не ще да изложи войскыѣ си още недоорганизованы да вземѣтъ единъ пѣтъ много опасенъ прѣдъ единъ многочисленъ непріятель, и чи ще поведе войскѣтъ си къмъ Парижъ. Само подъ стѣныѣ на Парижъ, каза той, моята войска, организована и отморена, ще може да направи серіозно съпротивленіе на непріятеля.“

Послѣдствіе на това рѣшеніе, на 21-9, Марешалътъ улѣтѣва войскыѣ си къмъ Реймсъ, Нъ щомъ пристигва тамъ и нова заповѣдъ му дохожда отъ правит. на Регентѣтъ да върви право къмъ Монтмеди да освободи Базе-

на. Като солдатынъ, робъ на слѣпжтъ военнж покорность, Макмахонъ ся повинува и тръгва къмъ Мозж, съ съвършениж почти увѣренность чи ся излага въ голѣмо злосчастіе, да ся налегне отъ непріателя на белгійскжтъ граници. Колкото за Наполеона, като нѣмаше вече никакво вліяніе нито като господаръ на дръжавжж, нито като военачалникъ на войскжтъ, и като нѣмаше какво да прави, той ся бѣше рѣшилъ да слѣдува войскжтъ, знающъ чи ако побѣди славата е за генерала, ако изгуби, всичката вина ще падне върху него.

Послушливъ прочее на заповѣдтъ която му ся дава отъ Парижъ, Макмахонъ тръгва отъ Реймсъ на 23 августа; нѣ едвამъ ся отдалечява отъ желѣзныи пжтъ и вижда голѣмы трудности за хранж на войскжтъ, за това ся приближава изново до станціитъ при Ретегъ да раздаде на солдатытъ хлѣбъ за нѣколко дны. На 27, Марешалтъ пристигва на Шенъ-Полюло: Нѣ отъ извѣстіята на Авангардытъ си като разбира чи насрѣща му иди една частъ отъ арміжтъ която бѣше при Мець, а отъ дѣсно арміята на Прускый принцъ, като вижда чи тыя двѣ арміи по силны огъ неговжтъ щжтъ го обвіжтъ скоро въ примкытъ си, Марешалтъ рѣшава да ся дръпне назадъ, нѣ прѣди да даде заповѣдъ на войскжтъ си, третя заповѣдъ отъ Парижъ му казва да върви безъ забавж къмъ Мець и трети пжтъ Марешалтъ ся повинува на тѣзи заповѣдъ. На 28, той, спорядъ положеніето на непріателя, ся рѣшава да върви къмъ сѣверъ за да прѣмине прѣзъ дѣсныи брѣгъ на Мозж, при Музонъ, и да ся опжти съ 1-то и 12-то тѣла къмъ Кариянъ, като остави другытъ двѣ тѣла на лѣвыи брѣгъ на рѣкжтъ, 5-то къмъ Седанъ и 7-то на Бомонъ.

Видѣхмы вървежа ту назадъ ту напредъ на Макмахоновжтъ войскж, направенъ за да отиде отъ Маринъ до Мозж; нека видимъ сега расположеніята които възхж Германскытъ войски за да наводнжтъ и обвіжтъ Францускжтъ войскж прѣдъ Седанъ.

Слѣдъ побѣджтъ на 18, при Мець, оныя отъ Германскытъ войски които не бѣхж нужни за обсаджтъ на Мець, гвардіята, 4-то, 12-то тѣла, съставляющи 4-та армія, подъ прѣдводителството на Саксонскый царски принцъ

взематъ пѣтя къмъ Парижъ и пристигватъ на 24 на Клермонъ, тогава като арміята на Прусскій царскы принцъ бѣше стигнала до Мариа на Витри ле-Франсоа.

Тѣя двѣ арміи бѣхъ таманъ готови да се съединятъ за да нападнатъ на Шалонскій лагеръ, когато на 25 имъ пристигнахъ прѣвитъ призраци чи Макмахонъ излѣзълъ отъ тамъ и отишелъ къмъ Реймсъ. Отъ нѣкои и другы бѣлѣзи и индукціи Германцытъ намѣрихъ въ ума си чи Марешалтъ не е слѣзълъ къмъ Парижъ, нѣ ще е отишълъ на Сѣверъ да избави Базена. Врѣху това резонуваніе Германцытъ взѣматъ слѣдующытъ мѣрки: прѣзъ нощтъ отъ 25-26, дава се заповѣдъ на войскытъ да не вѣрватъ вече къмъ Шалонъ, и на 26 сутринтъ, войскытъ на двата принца, ся обръщатъ отъ западъ на сѣверъ и вѣрватъ въ тѣхъ посокъ за да прѣсекътъ на Французскытъ войскы отстъпительный пѣтъ къмъ Парижъ.

На 27 и 28, войскытъ на Прусскій и Саксонскій царскы принцове, стигватъ близу при Бетенвилъ, и кавалеріята имъ която вѣрвеше много напредъ по пѣтя на Вузие, срѣща неприятелскытъ всадници и увѣрява съвършенно Германцытъ въ прѣдвижданіята имъ, чи Макмахонъ трѣсяше да си пробіе пѣтъ мѣжду тѣхнытъ двѣ арміи и между белгійскытъ граници за да подаде рѣкъ на Базена.

На 29, едно доста серіозно сбиваніе ся случява при Нуаръ на пѣтя отъ Вузие до Станей, сбиваніе въ което Саксонскытъ войскы отблѣснуватъ авангардхъ на тѣлото де Файи. Другытъ двѣ тѣла на Макмахоновхъ арміи които ся намѣрихъ на лѣвый брѣгъ на Мозжъ, трѣбаше да слѣдуютъ 1-то и 12-то тѣла вече на пѣтъ на дѣсныи брѣгъ къмъ Каринианъ; нѣ едвамъ ся потеглюватъ на 30, и Баварцытъ и Саксонцытъ имъ падатъ на гърба.

Тогава като тѣлото на Дуге, застѣжвано отъ Баварцытъ, прѣминуваше рѣкхъ Мозжъ при Ремили, тѣлото на де Файи, което трѣбаше да ѣхъ мине при Музонъ ся остава да ся издебне при Бомонъ отъ Саксонскій царскы принцъ, който въ това врѣме и въ растояніето на прѣминуваніето на рѣкхъ, отнима на Французскій генераль 25 топа и 5000 плѣнници.

За Французытъ издѣбнуваніето на Бомонъ бѣше прѣдтеця на по голѣмы злочѣстія. Бити и отблѣснати отъ прѣдъ,

отъ дѣсныя странѣ наводнени, отъ лѣвъ натиснѣти на белгійскѣтъ границѣ пазимѣ отъ еднѣ арміѣ готова да изпълне длѣжностѣтъ си, на Французитѣ не останваше друго освѣнѣ да изоставѣтъ всичко що ги притоваряваше и да бѣгатѣ къмъ Парижѣ по край дѣсныи брѣгѣ на Мозѣ, да ѣх минѣтъ при Мезіерѣ, да слѣдуватѣ нѣтъ си по дѣсныи брѣгѣ на Оазѣ, или да прѣимѣтъ битвѣтъ въ едно защитително положеніе отъ всѣкадѣ забиколено, съ единѣ побѣдоносенѣ и двапѣти по много численѣ непріятелѣ, и слѣдователно съ очевидностѣтъ да изгубѣтъ битвѣтъ да ся принудѣтъ да свалѣтъ долу оружіето или да бѣгатѣ въ Белгіѣ.

Слѣдъ разбиваніето на Бомонѣ, Макмахонѣ, вмѣсто да бѣга назадѣ, свыкува тѣлата на Дюкро и на Любронѣ, които ся намирахѣ при Каринянѣ и ся срѣдоточява всичкѣтъ си сили около Седанѣ.

Тогавѣ като Саксонскій царскій принцѣ катурнува тѣлото на де Файни при Бомонѣ, арміята на Прускій принцѣ продължава да заобыколява французскѣтъ войскѣ съ срѣдоченѣ около Седанѣ.

Вечерѣта на 30, 1-то и 2-то баварскы тѣла, 11-то 5-то тѣла, Виртенберцитѣ, 12-то тѣло на Саксонскій царскій принцѣ както и другѣтъ му двѣ тѣла и 7-то тѣло и гвардіята направѣтъ едно съ срѣдоточително движеніе. „Тѣзи съ срѣдоточителна маневра къмъ Седанѣ, казва Прускій рапортѣ, имаше за цѣль да стисне непріятеля въ това положеніе и да го принуди или да ся прѣдаде или да побѣгне въ белгійскѣтъ земѣ. И понеже тая послѣднѣята случка не бѣше невъзможна, днѣвната заповѣдъ бѣше чи Германскѣтъ войскы щѣтъ послѣдватѣ Французскѣтъ тѣла, въ случай ако, като влѣзѣтъ въ Белгіѣ тѣ не бѣхѣ внезапно обезоружени.“

На 31 нѣма друго серіозно сбиваніе, освѣнѣ сраженіето което Баварцитѣ имѣхѣ при Ремили, отъ гдѣто испѣдихѣ непріятеля съ дълго пушканіе на артилеріѣтъ си. Послѣ това тѣ ся приближихѣ до Мозѣ за да хвърлѣтъ мостоветѣ си срѣщу Базей. 11-то и 5-то тѣла ся такожде приближихѣ до срѣдѣтъ и расположихѣ мостоветѣ си. Виртенберцитѣ захванахѣ Бутанкурѣ и 6-то тѣло, казва Прускій рапортѣ, останѣ за резервѣ. Колкото за мѣстоположеніето на арміѣтъ на Саксонскій царскій принцѣ,

тя ся намираше по край двата бръга на рѣкѣтъ, и надвечарь масата на тѣзи арміѣ ся съсрѣдоточи на дѣсныи бръгъ на рѣкѣтъ.

Отъ странѣ на французитѣ арміята имъ продължаваше такожде своето съсрѣдоточително движеніе около Седанъ; като имаше на гърба си двѣ Германскы арміи които ѣж стискахѣ отъ близу, и като виждаше чи е невъзможно да избегне преслѣдованіето имъ, тя взѣма разположеніе да приѣме битвѣтъ, нъ безъ сърдце и съ убѣжденіето че ще бѣде разбита и съкрушена. Императорътъ който ся влачаше едвѣмъ слѣдъ войскѣтъ можеше още да избави себе си, нъ не иска и на 31, той направи послѣднитѣ апелация на войскѣтъ си съ слѣдующѣтъ прокламаціѣ:

Солдати.

Началото на войнѣтъ като не бѣде счастливо, азъ искахъ, остающъ на странѣ всякѣ личнѣ грижѣ, да дамъ управленіето на войскѣтъ на генералитѣ които по особено ми назначаваше публичното мнѣніе.

До сега успѣхѣтъ не увѣнча вашитѣ усилія; при всичко това, научавамъ ся чи арміята на Марешалъ Базена ся поправила подъ стѣнитѣ на Мецъ, а Макмахоновата е малко нѣщо нацѣрбена вчера. Нѣма прочее защо да ся обезкуражавате. Ный спрѣхмы непріятеля да не отива чакъ до Столицѣтъ, а Франція цѣла са вдига за да отблѣсне опустошителитѣ си. Въ тѣхъ важны обстоятелства, Императрицата като мя прѣдставлява достойно въ Парижъ, азъ прѣдпочетохъ рольтъ на солдатинъ нежели на господаръ. Нищо не ще ми ся свиди за да спасимъ отечеството. Въ него има още, Слава Богу, чловѣци съ сърдце и, ако ся има страшлювци, военный законъ и публичното призрѣніе нещѣтъ ги оставятъ ненаказаны.

Солдати, бѣдете достойни за вашето старо славно имя! Богъ нѣма да изостави отечеството ни, стига само всѣки да испълни длѣжността си.

Наполеонъ.

XIII

Битвата на Седанъ.

1 Септемврий.

Седанъ, градъ съ 14000 жители, прѣзъ когото минава Моза, е една маловажна крѣпость, господствуема отъ высочиниѣ на двата брѣгове на рѣкѣтъ, твърдъ малка за да може да даде убѣжища на единъ арміѣ или да ѣ бѣде полезна въ какво и да е за единъ битвъ. Двѣ рѣчицы които текѣтъ едната на вѣстокъ другата на западъ отъ селото Дили и ся вливатъ въ Мозѣ, прѣвата на 4000 метра къмъ качваніето втората 2000 метра къмъ слазаніето ѣ отъ Седанъ, правятъ единъ тригълникъ на когото Моза сѣставлява основѣтъ, рѣчицитѣ двѣтъ страни и на които селото Дили образува връха. Местото което ся нахожда между тѣя воды има высочини доста стрѣвни, и формирава едно поле прѣсечено съ долини, отъ които главната ся нарича Живонъ.

Въ таквъ тригълникъ безъ изходъ нито за нападеніе нито за бѣганіе, Макмахонъ располага вѣйскѣтъ си за битвъ. Нарѣдена по двата брѣга на рѣчицитѣ войската му обвива сѣвернѣтъ частъ на крѣпостѣтъ и облѣга крилата си на Мозѣ. 1-то и 12-то тѣла занимаватъ дѣспѣтъ высочинѣ на рѣкѣтъ, която сѣставлява вѣсточнѣтъ странѣ на тригълника, 7-то тѣло е по връха на лѣвѣтъ высочинѣ на рѣкѣтъ, която образува западнѣтъ странѣ на тригълника; 1-то тѣло е оставено за резервъ въ града и на вѣстокъ отъ града, а кавалеріѣта е прострена задъ 7-то тѣло.

Расположеніето на битвѣтъ приличае на едно турско А на което долната частъ ся затвара съ Мозѣ. Това сѣставленіе което има за грѣбъ единъ рѣкѣ на когото Германцитѣ занимаватъ всичкитѣ пѣтища не оставя на Францускѣтъ арміѣ друго убѣжище освѣнъ мѣничкѣтъ крѣпость на Седанъ, господствуема и обвитѣ отъ ужасни неприятелискы батеріи, расположены вече още прѣзъ нощѣтъ на 31, по высочинѣтъ на лѣвый брѣгъ на Мозѣ.

Тоя рядъ на битвѣтъ имаше, при това, и неудобството да парализира огъня на стѣнитѣ на крѣпостѣтъ по

всичкий брѣгъ занятъ отъ французитѣ; да ги принуди да прѣмѣтѣ битвѣтъ на мѣстото си, и да ся оставатъ да ся обвѣятъ тѣй, щото да дадѣтъ на срѣдосрѣмительный огнь на обвивающѣтъ войскѣ едно неуспоримо прѣвѣсходство върху срѣдобрѣжный на обвитѣтъ.

Тогава като Макмахонъ окончаваше погубваніето на войскѣтъ си, като гѣ заключаваше въ исключительно защително положеніе, най лошето отъ всичкѣтъ оныя които можеше да избере, двамата Принцове продължаватъ въ свършеннѣхъ безопасностъ обвивателнѣтъ си маневрѣ около Седанъ.

Арміята на Саксонскый царскы Принцъ трѣгва сутринъ рано, отблѣсва непріятелскѣтъ аванпостове и ся распростира паралелно на рѣкѣтъ която ся намира на вѣстокъ прѣдъ лицето на положеніето на Французитѣ. 12-то му тѣло което върви най-напрѣдъ, отхожда къмъ Десна и ся разширява къмъ срѣдѣтъ; гвардіята и 4-то тѣло ся развиватъ взаимно на дѣсно и на лѣво на 12-то тѣло, а кавалеріята ся отиравява къмъ Шапенъ. Когато Саксонскый царскы принцъ довършва забыкаленіето на Французитѣ на вѣстокъ, Прускый царскы принцъ ги спира на югъ и ги забыкаля на западъ и на сѣверъ: 2-то баварско тѣло ся развива и располага на батеріѣхъ артилеріѣтъ си на лѣвый брѣгъ на Мозѣ, за да прѣсече отъ неѣхъ странѣхъ отстъпленіето на французитѣ и да ги улови сгърбомъ чрѣзъ огня на топоветѣ си. 1-то баварско тѣло прѣминува рѣкѣтъ и влазя въ линіѣхъ отъ лѣвѣхъ странѣхъ на 4-то пруско тѣло. 11-то и 5-то прѣминуватъ такожде рѣкѣтъ, както и Виртенбергитѣ които останватъ за резервѣ за да пазятъ мостоветѣ. Масата на кавалеріѣтъ слѣдува 11-то и 5-то тѣла които минуватъ прѣзъ Брианкуръ и Вринобоа като забикалятъ кюшето на рѣкѣтъ при Дили, за да съединятъ лѣвицѣтъ на Арміѣтъ на Прускый Принцъ съ дѣсницѣтъ на Арміѣтъ на Саксонскый принцъ и да заключатъ така французитѣ въ единъ огнененъ оубрачъ който, чрѣзъ срѣдосрѣмительный си огнь скоро ще унищожи всяко съпротивленіе което бы искали да противоположѣтъ като побѣгнѣтъ въ крѣпостѣтъ на Седанъ.

Още въ зорѣ, 1-то баварско тѣло ся улавя въ бой съ 12-то французско тѣло около Базей, а Саксонцитѣ

нападатъ на Дени и на Монселя; нъ дъсницата на арміяжъ на Прусскій принцъ, 11-то и 5-то тѣла като не бѣхъ още довършили заобыкающето си движеніе къмъ Дили, «възможно бѣше, казва прусскій рапортъ, още на французитъ да побѣгнатъ въ беспорядокъ въ белгійскитъ земь. Военачалникътъ на французскитъ армія взъ обаче почтенното рѣшеніе да даде битвъ нежели да бѣга. Освѣнъ това, многочисленността на германскитъ арміи и настроеніето на нѣколко отъ тѣлата имъ не оставяхъ на французитъ освѣнъ нѣколко часове за да побѣгнатъ въ Белгія и да избѣгнатъ неслиханното съкрушеніе което ся готвяше.»

Тогава като Баварцитъ, 4-то тѣло и Саксонцитъ привзиматъ едно слѣдъ друго, отъ Базей до Живонъ всичкитъ села расположены по край рѣкитъ на въстокъ на французитъ, гвардіята на дъсно, 11-то и 5-то тѣла на лѣво приближаватъ французитъ, стискатъ ги повече и повече отъ близу и привзиматъ селата Сентъ-Манжъ, Фленю и Хлоанъ.

Понеже Макмахонъ падна раненъ още сутринята, неговътъ послѣдникъ, генералъ Вимфенъ, ся рѣшава кѣдъ пладня да направи едно нападателно стремленіе къмъ истокъ. Энергическо едно нападеніе е наструено къмъ селото Базей; Баварцитъ които дръжатъ това мѣсто стискатъ здраво; Вимфеновото нападеніе, късно предприето, е отблъснато побѣдително отъ 1-то баварско тѣло, подкрѣпено отъ 2-то имъ тѣло което привласвана тѣхъ страня.

Къмъ западъ, между Флоонъ и Дили, Француската кавалерія направя такожде много юрюши; нъ тѣя удари на които крайната опасностъ распаля още повече куража на кавалеритъ отхождатъ да ся струшаватъ срѣщу непоколебимото хладнокрѣвіе на батайонитъ на 11-то и 5-то Прусскы тѣла и дерзновеннитъ ескадрони падатъ тряснати подъ смъртоносный огънь на линейнитъ или четвероугълны батайоны.

На всякъ минутъ Германцитъ вкарватъ Французитъ въ по-тѣсно положеніе. Около 8 часѣтъ, гвардіята на въстокъ и 5-то тѣло на западъ като направихъ съвършенно кръглото си движеніе, нападатъ, всѣкы отъ своѣхъ страня, селото Дили и го привзематъ. Оттогава вече, гвардіята,

дѣсницата на арміята на Саксонскій принцъ, като подава ржжъ на 5-то тѣло, лѣвицата на арміята на Прускій принцъ, Французитѣ сж обвити въ желѣзенъ отъ топове и пушии серклъ, на които сръдосръмителнытъ огнове пержтъ линіитѣ имъ отъ вси страны и гы патласкуватъ въ ужасно безредіе въ крѣпостытъ.

Около 9 чясытъ, Германцытъ привзиматъ всичкытъ высочины около Седанъ и гы покрыватъ ся огромнытъ си артилеріѣж. Отъ неѣж минутѣ бывата ако това можеше да ся нарече битва, ся прѣвръща на едно страшно гърменіе на което исходтъ не можеше да бжде нито една такика схмнителенъ. Французскытъ масы, докарани въ невъзможность да ся борѣтъ, патласканы кармакарашикъ въ долинытъ около Седанъ върху които огноветѣ на Германскытъ топове падатъ като свѣткавици, сж припрждаватъ да ся прпдадѣтъ.

Тогава само, казва единъ офицеръ въ ерошюрѣжъ си начялныцытъ на военнытъ тѣла дойдохъ да извѣсѣжтъ на Императора чи войскытъ имъ слѣдъ като сж ся борили дванадесять чяса въ единѣ борбѣ неравнѣ истущены отъ гладъ неможятъ вече да продлѣжяватъ битвѣжъ полезно.

И паистена солдатитѣ натрупали единъ връзъ другы по-край стѣнытъ, патласканы въ троповѣтъ падахъ като класове подъ града на крушумытъ които бълваше артилеріята; истата сръда на крѣпостытъ напълнена съ остаткытъ отъ всичкытъ тѣлѣся бомбардираше отъ всякъ странѣ.

Прожектилитѣ запалѣхъ къщята и влѣзяхъ верѣдъ стаитѣ да удрятъ болнытъ които едвѣмъ бѣхъ прибрани отъ вѣнъ. Голѣмата казерна (кашла), обърната на болницѣ надъ коѣжто ся развяваше чървеный кръстъ, не бѣше пощадена, и чловѣци и конѣе, патласканы въ двора падахъ непрѣстанно. Муозина офицери и солдати, между които и двама Генерали, намѣрихъ смрътытъ по улицѣжъ които непріятелскытъ батеріи мѣтахъ.

Императорътъ тогава само испита да пристигнише нѣкой до Вимфена да му каже да поиска примиріе, защото всяка минута забава увеличяваше числото на жертвытъ. Като неможеше да получи никаквы извѣстія отъ генерала и като глѣдаше чи ся проливаше толкова французска кръвъ напрасно, въ такова едно отчаянно положеніе, той заповѣ-

да да вдигнѣтъ бѣлый прѣпориць надъ крѣпостѣтъ.

На минутѣтъ, Прусскій царь праша единъ офицеритѣ въ Седанъ да иска прѣдаваніе на крѣпостѣтъ. По-неже не бѣше управитель на войскѣтъ Императорѣтъ го праша при генералъ Вимфена. Този послѣдний като обозря всичкѣтъ важность на обстоятелствата и нежелающъ да взѣме врѣху себе си отговорность на капитулаціѣтъ, праша си оставкѣтъ която не быде приѣта.

Императорѣтъ, убѣденъ спорятъ потвърждаваніе на печята, чи царѣтъ бѣше обявилъ чи прави войнѣтъ не на Франціѣ, нѣ на Наполеона, не ся двоуми да ся придаде плѣнникъ, съ надѣждѣ чи цѣльта на войнѣтъ като е достигната чрѣзъ пожертвованіе на свободѣтъ си, побѣдитель ще бѣде по-малко вискателенъ къмъ Франціѣ и войскѣтъ. Той испрати на царя, чрѣзъ единъ отъ офицеритѣ си, слѣдующето писмо:

Г-не брате мой,

Като неможихъ да умрѣ между войскѣтъ си не ми останва освѣтъ да прѣдамъ сабѣтъ си въ рѣцѣтъ на Ваше Величество.

Смѣ на Ваше Величество

добрый братъ

НАПОЛЕОНЪ

Царѣтъ отговори:

Г-не брате мой,

Като ми е жально за обстоятелствата въ които ся срѣщамы, примамъ сабѣтъ на Ваше Величество, и го моѣ да назначи единъ отъ офицеритѣ си, снабденъ съ вашето пълномощіе, за да ся съгласи за капитулаціѣтъ на арміѣтъ, която ся толкова юнашки би подъ вашитѣ заповѣды. Отъ моѣ странѣ, азъ поставихъ за тѣхъ работѣ Генерала Де Молтке.

Смѣ на Ваше Величество

добрый братъ

ВИЛХЕЛМЪ

Прѣдъ Седанъ, 1 Септемврий 1870.

Слѣдъ едно размѣненіе на писма и на разговоры между Наполеона III, свитѣтъ му и генерала Вимфена, то-

зи послѣдний склопява най-послѣ да отиди въ главниѣтъ прѹскѣ квартирѣ на Душери за да подпише съ генералъ Молтке въ присѣтствіе на Бисмарка условіята на капитулаціѣтъ. Въ това свиданіе, французскій генералъ като глѣдаше да направи капитулаціѣтъ по малко унижителнѣ за войскѣтъ си, генералъ Де Молтке му каза: «На тоя чясъ вашята войска нѣма повече отъ 80 хиляди души; ный имамы 230 хиляди които ѣж забыкалять съвършенно; всичката ни артилерія е въ положеніе и може да стряскѣ крѣпостѣтъ въ два чяса; войскѣтъ вы могатъ да излѣзѣтъ само изъ портытъ, безъ възможность да ся съставятъ изново по нататѣкъ; имате хранѣ само за единъ день и сте почти безъ джипане. Въ таково положеніе, продълженіето на защитѣтъ не ще бѣде освѣтъ едно излишно челоуѣкоистрепаніе на което отговорностѣтъ ще падне върху оныя които не сѣ го спрели.» Това свиданіе трая до 7 чясътъ прѣзъ нощѣтъ и ся прѣкъсна по желаніето на генералъ Вимфена, който искаше врѣмя да си помысли. Генералъ Де Молтке съизволи да му даде врѣмя и му каза положително» чи никакво друго условіе нѣма да отстѣпи на французитѣ освѣтъ да сложатъ долу оружіята, и чи бомбардируваніето ще почне на 3 чяса сутринѣтъ ако, отсега до тогава, капитулаціята не е подписана.»

Вимфенъ ся връща въ Седанъ, събира събѣтъ отъ 32 генералы които всичкѣтъ, освѣтъ двама, съзнаватъ чи всяка нова борба ще причини излишно смрътъѣ на хиляды хора и пріиматъ условіята на капитулаціѣтъ. Тия условія сѣ: чи всичката французска армія на коѣкто Вимфенъ е началникъ е пльнѣнна, чи всичкѣтъ оружія, вѣщи, оръи, военны припаси сѣ плячка на побѣдителя, и чи официритѣ които дадѣтъ честно слово чи нѣма да ся биятъ въ тѣзи войнѣ противъ Германцитѣ, сѣ свободни да си отидѣтъ въ Франціѣ.

На сутренѣта въ зорѣ, Наполеонъ III отхожда въ откритѣ кучіѣ отъ Седанъ на Доншери, да ся види съ царъ Вилхелма. Като вървѣлъ изъ пѣтя, Императорѣтъ срѣща Бисмарка, слазя отъ кучіѣтъ и влазя съ него въ едина кѣщица, гдѣто имахъ единъ разговоръ отъ повече

отъ единъ часъ и за когото Г-нъ Бисмаркъ дава счетъ по този начинъ:

Н. В. показваше най-много желаніе да сполучи колкото е възможно по-благопріятны условія за капитулаціѣтъ на арміѣтъ. Азъ ся извинихъ отъ самото начало чи не можяхъ да разгледвамъ тоя въпросъ съ Н. В. защото той е чисто воененъ и трѣба да ся рѣши между генералъ де Молке и генералъ Вимфена. Отъ моѣхъ страни, азъ попытахъ Императора да узнаѣхъ да ли Н. В. бѣше расположено за прѣговори на миръ. Императорѣтъ ми отговори чи, сега, като плѣнникъ, той не бѣше въ положеніе да ся спогажда, и на питаніето ми кой е спорядъ него, който прѣдставляя по настоящему политическѣтъ власть въ Франціѣ, Императорѣтъ ми показа министерството на Регенткѣтъ въ Парижъ. Слѣдъ като ся освѣтлихъ връзъ тоя въпросъ, който не бѣше изявенъ въ писмото му което бѣше писалъ вечеръта на В. В., азъ разбрахъ, което му и казахъ откровенно, че положеніето на тѣхъ минутъ както и вечеръта, не подпадаше подъ разгледваніе освѣтъ въ военно отношеніе; слѣдователно азъ му доказахъ чи намъ е нужно да си усигуримъ чрѣзъ капитулаціѣтъ военныѣ резултаты, които придобыхмы съ оружіето си. Още вечеръта, съ генералъ Де Молке, азъ бѣхъ разгледаль отъ всякъ точкъ зрѣнія въпроса да знаимъ да ли бы было възможно, безъ поврѣдъ за германскыѣ интересы, да отстъпимъ на чюството на военныѣтъ честь на едиѣ арміѣ която ся бѣше била добръ, условія по-благопріятны отъ оныя които бѣхъ опрѣдѣлены. Слѣдъ най-здравото разсужденіе, пый бѣхмы одлѣжени да постоянствуваме да отговарямы отрицателно на този въпросъ. — И ако генералъ де Молке, който, отъ града, бѣше ни сварилъ на разговора, отиде послѣ да подложи на В. В. желаніята на Императора, то не бѣше никакъ, В. В. го знае, съ намѣреніе да ги подкрѣпи.

Императорѣтъ като излѣзе тогава изъ стѣнѣтъ, мя покани да сѣднѣ при него на портѣтъ на кѣщѣтъ. Н. В. мя попита да ли бы было възможно да оставимъ Францускѣтъ войскѣ да мине въ Белгіѣ, та тамъ да сѣ обезорѣжи и затвори. Азъ бѣхъ вече разискуваль съ генералъ Молке тѣзи случкѣ, и за това не счетохъ за

потрѣбно да влѣзѣхъ въ разискуваніе на прѣдложеный начинѣ. Колкото за оуѣй което ся относѣ до политическото положеніе, азъ ся въздържахъ да не спомянувамъ нищо; Императорътъ, отъ своѣхъ странѣ, го побутнѣхъ само за да каже чи му е жалъ за злосчастіето на войнѣхъ, чи не е той който е искалъ тѣзи войнѣ, нѣ чи былъ принудинѣ да гѣ направи, подѣ наляганіето на публичното мнѣніе въ Франціѣ.

Между това, благодареніе на свѣденіята които бѣхмы взѣли въ града и особенно на растрѣсуюваніята на нѣкои офицери, узна ся, между 3—4 чяса, чи шатото Белвю, при Френоа, бѣше прилично мѣсто за приѣманіе на Императора и чи още никой раненъ не бѣше занесенъ въ него. Азъ казахъ на Императора чи бѣхъ избралъ Френоа като мѣстото което прѣдлагахъ на В. В. за свѣжданіето, и ся турихъ подѣ расположеніето на Н. В., ако то искаше да отидимъ тутакси на това мѣсто, понеже пребиваваніето въ онаѣ простѣ кѣщицѣ не бѣше згодно, а Императорътъ имаше негли нужда отъ малко отморяваніе. Н. В. приѣ доброволно прѣдложеніето, и азъ заведохъ Императора, когото прѣдшествуваше единъ почтителенъ кортежъ отъ кюрасерскый regimentъ на гвардіѣхъ на В. В., въ шатото Белвю, гдѣто бѣхъ отишли о-статѣхътъ отъ Импер. свитѣ и екипажитъ му, на които из-лазаніето изъ Седанъ ся глѣдаше до тогава като съмнително.

Въ сѣщото врѣмя правтасва и генералъ Вимфенъ, съ когото, догдѣ да дойде генералъ де Молтке, разискуваніето на терминѣхъ на капитулаціѣхъ, прѣкъснато вечерѣта, ся почна изново съ генералъ Подбіелски, въ при-сѣствіе на Лютенантъ-колонелъ Верди и на началника на главный штабъ на Генералъ Вимфена, които двама офицери нарѣждахъ протокола. Въ това прѣдготовително у-словюваніе азъ взѣхъ участіе колкото да изложѣ политическото положеніе отъ точнѣ зрѣнія на международното право, спорѣдъ истѣкуваніята които ми бѣше далъ истый императоръ, въ това врѣме получихъ отъ Графъ Ностицъ, пратенъ отъ генералъ де Молтке, извѣстіето чи В. В. не искаше да види Императора догдѣ ся не подпише катулаціята, — извѣстіе кое отнимаше всяка надѣжда, на другѣхъ странѣ, да видоизмѣни положенѣхъ вече условія.

Азъ ся качихъ на конь и отидохъ къмъ Шехери да посрѣщя В. В. за да му расправа положеніе на работытъ; като отивахъ азъ срѣщяхъ генераль де Молтке, който носяше текста на капитуляціѣхъ удобренъ отъ В. В. Този текстъ, като ся върнахмы съ генерала на Френоа, ся прие и подписа безъ повыче съпротивленіе.

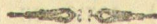
Единъ чясъ послѣ подписваніе на капитуляціѣхъ царь Вилхелмъ отиде на шатото Белью, на Френоа, за да ся види съ своя Императорскы плѣнникъ. «Визитата, казва царьтъ въ писмото си до царицѣхъ, трая единъ четвъртъ; ный бѣхмы и двама твърдѣ възмунувани да ся видимъ така. Всичко онова което почувствувахъ въ тоя моментъ, слѣдъ като бѣхъ видѣлъ, прѣди три годинъ, Наполеона въ най-высокѣхъ стѣпень на силѣхъ си, не може да ся изрази:»

Царьтъ назначи на Наполеона за мѣстопрѣбываніе шатото Вилемское, и на утрѣшний день Императорьтъ трѣбаше да остави Франціѣхъ и злосчастияхъ си войска и да отиде въ царскѣхъ си тѣмницѣ.

Черѣзъ тѣхъ капитуляціѣхъ Наполеонъ остави въ рѣцѣхъ на Германціѣхъ 83000 плѣнники, 350 топа за походъ, 70 митрайозы, 185 топа за обсадѣхъ, 12 хыляди конье и огромно количество военны вѣщи и экипажи отъ всякакъвъ видъ. Ако, на тѣхъ цифри, прибавимъ 5000 души които сполучихъ да побѣгнѣхъ въ Белгіѣхъ, 14,000 души които паднахъ ранены около Седанъ, 25,000 души които ся условихъ плѣнники въ растояніе на битвѣхъ, загубытъ на де Файи на прѣмьналыи день, на Бомонъ, ный намырамы чи войската на Макмахона ся въскачва на 140,000 души.

Л. І.

(Слѣди)

Животътъ на растеніето

Растеніето е едно същество което олицетворява подъ единъ особенъ видъ непознатѣхъ онѣзи силѣ коѣхто наричамы Животъ. Този типъ, колкото и да е различенъ отъ човѣческия, не е ни по малко свършенъ, ни по малко интересенъ самъ по себе си.

Растеніето и дише и яде и пие и спи. То дише като насъ атмосферическый въздухъ който обвива земѣхъ въ сине дюве, а неговото диханіе става въ обратность на нашето: то поглѣща въглекислотѣхъ, смъртоноснѣ за насъ, а испуща (деня) животворный намъ кислородъ.

То яде и пие; ястіята му сѣ водата, въглеродѣхъ, амоніакѣхъ, симпурѣхъ и фосфорѣхъ. Дивното устройство на неговитѣ корени и листа му позволява да трѣси хранителнитѣ си частицы въ въздуха и въ земѣхъ до колкото може да ся простира на далечъ.

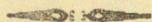
То спи: повычето слѣдуватъ кротичко природѣхъ, и спѣхъ отъ захожданіето до изгрѣваніето на слънцето; нѣ другы пѣхъ лѣтїи стоятъ вечеръ късно, а сутринъ едвамъ смѣхъ да ся пробудѣхъ по плѣдня, и даже ся не събудѣхъ никакъ ако врѣмято е на дѣждъ!

Растеніето има свойството да избира, изнае да оцѣнява коя храна му ярадисува. То трѣси свѣтлинѣхъ, ся възвышава непрѣстанно къмъ нежъ (това което човѣцитѣ не знаятъ още да праватъ); отъ другѣ странѣ, то впи-ва коренитѣ си дълбоко въ земѣхъ и забикаля всичкитѣ стѣпки за да избере оныя химическы и физическы елементы които му понасятъ.

Това непроницаемо същество има часове и дни въ които страдае и боледува, както има и минуты и періоди въ които е весело и здраво. Тяя разны състоянія ся виждатъ въ очевиднитѣ промѣненія които бѣлѣжатъ всѣка година жизнеописаніето на дървото. Въ недотрогѣхъ (растеніе) даже ся забѣлѣжава знака на нервнѣхъ системѣхъ. Въ тропическитѣ страны тѣзи растенія ся събиратъ на голѣмы общества. Сѣнката на единъ облакъ стига за да ся съзрѣ едно голѣмо въодушевленіе

въ куповѣтъ имъ. Шюмътъ на единъ конь гы прави да ся събиратъ отъ далечъ.

Растителното царство е наистена единъ живъ свѣтъ, много по-выче любопытенъ отколкото го немислимъ, и който армонически, кроткъ и замисленъ, ся вижда да си мечтае съзрѣното съвършенство. Растеніята показватъ лично сждбѣтъ къмъ свѣтлинѣтъ, и сж украшеніето, благоуханіето и храната на земѣтъ. Тъ живѣятъ, най-послѣ, и ний бихмы останали твърдѣ смаяны ако можяхмы да разбирамы какво ли си казуватъ на языка си дръвнытъ цвѣтія и голѣмытъ дръвеса.

ЯЗИКА НА ЖИВОТНЫТЪ

(БЪЛГАРСКА ПРИКАСКА)

Нѣкой чловѣкъ ималъ единъ овчяръ който му служувалъ вѣрно много врѣмя. Тоя овчяръ, като пасълъ единъ день стадото си въ планинѣтъ, чулъ нѣкакво си съсканіе. Като незнаелъ какво ли е това, той отишълъ да види и съзрѣлъ пламакъ въ срѣдѣтъ на когото съска една змія. Зміята като го видѣла извикала:

— Овчарю, молж ти ся, направи единъ добринж: избави мя отъ пламака.

Овчярътъ умиловилъ змѣтъ и ѝ прострялъ тоягѣтъ си, около коѣто гадината ся осукала тутакси, и оттамъ около шѣгѣтъ на овчара.

— Вай! извикалъ той, така ли мя награждавашъ за гдѣто ти избавихъ? Право казвали хората: който прави добро сполита зло!

Зміята му отговорила:

— Не бой ся отъ нищо и занеси мя при баща ми; баща ми е царь на змѣитѣ.

Овчярътъ помислилъ:

— Не можъ да отидж при баща ти; нѣмамъ никого комуто да повѣрж стадото си догдѣто мя нѣма.

— Не бой ся отъ нищо, отговорила змѣята, нѣма да му ся случи никакво зло. Занеси мя на баща ми, и оттамъ щешъ ся върнишь изведнажъ.

Тѣ тръгнали прочее и отишли прѣдъ еднѣхъ вратнѣхъ оплѣтенѣхъ отъ змиѣ. Като стигнали, змѣята която бѣше около шѣхъ на овчяра съснала; другитѣ ся оттеглили и сторили пѣхъ на овчяра.

— Почякай малко, рѣкла змѣята на овчяра; когато щешъ ся вѣрнѣхъ прѣдъ баща ми, той ще ти даде каквото му бы ты поискалъ, злато и сребро: не прѣймай, а искай му само да разбирашь языка на животнытѣ; той нѣма да ти отстъпи тѣзи мѣлость съ прѣво поискваніе, нѣ най послѣ ще съизволи.

Старый змѣокъ като видѣлъ сына си пролѣлъ съззы отъ умиленіе и извикалъ:

— Чядо мое, кѣдѣ бѣше отъ толкова врѣмя?

Другый разказалъ опасностѣхъ която му минала прѣзъ главѣхъ, и какъ е былъ спасенъ.

Бащата, тогава, ся обърналъ кѣмъ овчяра и му рѣкълъ:

— Чядо, каква награда искашь да ти дамъ?

Овчярѣтъ отговорилъ:

— Не ти искамъ друго освѣнъ да проумѣвамъ языка на животнытѣ.

Царѣтъ на змѣитѣ отговорилъ:

— Не, сыне мой; ако ти отстъпа тоя даръ и ты отидишь да ся похвалишь некому чи го имашъ, ты щешъ умрѣшь тутакси. Искай ми друго нѣщо.

Овчярѣтъ отговорилъ:

— Нещъ нищо друго. Подари ми тѣзи мѣлость; ако не, сбогомъ!

— Е айде, щѣ ти ѣхъ подарѣ. Отвори си устата.

Овчярѣтъ си отворилъ устата. Змѣокътъ плюхналъ вжтрѣ:

— Ты можешъ сега да разбирашь языка на животнытѣ. Нѣ не убайждай никому, друго яче ты умирвашъ.

И овчярѣтъ си отишълъ.

Като ся врьшалъ прѣзъ горѣхъ, той разбралъ вси-чко що си говорили птичкытѣ по дръвѣето и бубулечкытѣ въ тревѣхъ. Като дошълъ при стадото си, той съдналъ

да си почине. Прилѣтели двѣ гарги които кацнали на едно ближно дърво и захванали да говорятъ на языка си:

— Ако да знаеше тоя овчаръ чи тамъ гдѣто е лѣгнало чърното му агне има въ земѣтъ иманіе той го бы ископалъ.

Като чюль тыя думы овчарѣтъ отишълъ и казалъ работѣтъ на господаря си: тѣ впрѣгнали едни кола и ископали иманіето. Господарѣтъ былъ честенъ человекъ и далъ всечкото иманіе на овчара.

— Господъ го прати тебѣ, казалъ той. Иди, направи си кѣшъ, жени се и бѣди счастливъ.

Овчарѣтъ въ малко врѣмя станалъ най-богатый притяжатель въ странѣтъ. Той имаше и овцы и волове и свины и конѣ. Единъ день той зарѣчалъ на женѣ си да наготви вино, ракіѣ и всечкото що е потребно за угощеніе: той искаше на утрешный день да нагости всечкыѣ си овчаре; жената му го послушала.

На сутренѣтъ тѣ отишли да призовѣтъ овчаретѣ; господарѣтъ имъ рѣкълъ:

— Чяда мои, яште, пійте, веселете ся свободно: азъ щѣ да пазѣ тая ношъ стадата.

Той отишълъ и заспалъ. Дохождатъ вълцетѣ и отварятъ разговоръ на языка си:

— Да можяхмы да спускамы кожѣтъ на нѣкое агне!

Кучетата отговорили:

— Илате, и ный щемъ ви помогнимъ на зафетя.

Нѣ да ся намѣри между тѣхъ и едно старо куче честно животно на което останали само два зѣба въ челюстѣтъ. То извикало:

— До гдѣто ми дръжеть още двата зѣба, азъ нѣма да дозволя никому да причини щетѣ на господарями.

На сутрѣшный день, господарѣтъ повыкалъ овчаретѣ и имъ заповѣдалъ да избѣжѣтъ всечкыѣ кучета освѣнъ оный съ двата зѣба.

Напраздно овчаретѣ ходатайствовали:

— Защо, господарю, грѣхота е.

— Правете, отговорилъ той, както ви заповѣдахъ.

Слѣдъ това господарѣтъ ся качилъ на конь и жена-та му подобно за да си отидѣтъ у дома. По пѣтя коньтъ рѣкълъ на кобилѣтъ която носяше женѣтъ:

— Бързай мари защо вървишь толкова полегка?

Кобилата отговорила:

— Е! бе брате, лесно ти е тебѣ да говоришь: ты носишь само едно лице, а азъ носѣ двѣ. Господарката е толкова тежка!

Господарътъ като чулъ това, ся напушилъ да ся смѣе.

Жената като чула смѣха му, мухнала кобилѣтъ, настигнала го и го попитала защо ся смѣлъ.

— Нищо, рѣкълъ той, нѣщо ми бѣше дошло на ума.

Тоя въпросъ не удовлетворилъ любопытнѣтъ; тя почнала да драгасти мѣжя си, ще нече да ѝ кажи защо ся е смѣлъ. Колкото той отбѣгваше въпроситѣ ѝ, толкова тя налягаше повече. Той ся принудилъ най послѣ да ѝ кажи чи ако ѝ разяснеше работѣтъ, той бы умрѣлъ на чяса.

— Нѣма зарарѣ, отговорила жената, азъ искамъ всичко да знаѣ.

Като щомъ стигнали у дома и слѣзли отъ конѣтъ, мѣжтъ зарѣчалъ на женѣтъ да ископай единъ трапъ: тя го ископала; той лѣгналъ вътрѣ рѣкълъ на женѣтъ си:

Искашь сега да ти кажѣ тайнѣтъ си? дойди: щешъ мя видишь да умрѣ тутакси!

На този истый чясъ, като погледналъ на около си той видѣлъ старото куче което оставило стадото и дошло тамъ: той казалъ на женѣтъ да му даде едно парче хлѣбъ; нѣ кучето нещало да погледне хлѣба и почнало да плаче.

Пителътъ като видѣлъ хлѣба ся затекълъ отъ двора и почналъ да го кѣлве,

И кучето му рѣкло:

— Дано да пукнешъ отъ гладъ, лакомія! Не виждашь чи господарътъ ни ще умре?

Пителътъ отговорилъ:

— Когато е толкова глупавъ нека умре! кой му е кривъ? глѣдашь ли мя, азъ имамъ сто жены; кога имамъ едно зрънце жито, азъ гы выкижъ всичкитѣ . . . чи си го кѣлвнѣ. Ако има нѣкоя която да ся расърди азъ ѣхъ пухамъ догдѣ си подвѣе унашкѣтъ. А тоя има само една, и неможе да ѣхъ господствува.

Господарътъ като чулъ тѣя думы на пителя скокналъ

завчясь изъ трапа, грабналъ едиѣж сопѣ и ѣѣ посочилъ на женѣтѣ.

Оттогава, тя го вече не е никого попитала защо ся е смѣлъ.

— 0 —

МЫСЛИ

Температурата на чловѣческото тѣло е около 37 градуса подъ всѣчкыѣ климаты и каквато и да е храната.

Жѣтныѣ сѣ наклонны на суевѣріето; нѣ за да ся прѣдпазятъ отъ него нѣма друго срѣдство освѣтѣнъ здравето просвѣщеніе.

Много хора иматъ естествено нѣкои качества, нѣ никой не притяжава естествено всичкыѣ добродѣтели. Да придобиемъ оныя които ни липсуютъ, да усигоримъ оныя които сме сдобыли както и оныя които имаме естествено, това е прѣдмѣтътъ на искуството.

Нашето счастіе не ще състои никого и не трѣба никакъ да състои въ пълно наслажденіе гдѣто да нѣма нищо да желаемъ и което бы направило духа ни глупавъ, нѣ въ непрѣстанный напрѣдѣкъ къмъ новы удовольствія и новы усъвършенствованія.

Л. І.

ЗА СНОЕВОЛНОТО РОБСТВО

(отъ Ла Боеси⁽¹⁾)

*Да има много господари не е никакъ добро
Нека единъ само бжде господаръ, единъ само царь.*

Така дума Одисей въ Омира, говорящъ прѣдъ публикѣтъ. Ако бѣше рѣкъ само: да има много господари не е никакъ добро, то бѣше голкова добръ казано щото не искаше нищо повече. Нъ той като каза, весма здравомысленно, чи господствуваніето на много души не може да бжде добро, вмѣсто да приложи чи властѣта на единъ само, туку като взѣме титлѣтъ на господаръ, е нѣщо несосно и безмысленно, отишѣтъ да рѣкъ съвсѣмъ противното: Нека единъ само да бжде господаръ, единъ само царь.

При всичко това, трѣба обаче да извинимъ Одисея който имаше нуждѣ да употрѣби такъвъ языкъ за да украти бунѣтъ на войскѣтъ; и който, мыслѣ, съобразяваше тогава языка си повече съ обстоятелствата нежели съ истинѣтъ. Нъ ако говоримъ искрено, твърдѣ злосчастно нѣщо е да бжде чловѣкъ подчиненъ на единъ госпо-

(1) Ла Боеси, Францускы писатель, съврѣмечникъ и пріятель на славный Францускы моралистъ Монтена, е роденъ на 1530 и е написалъ това слово на 17 годишнѣ възрастъ, по вдѣхновение на тогавашныѣ политическы обстоятелства. Слѣдъ три вѣка и половина обаче словото му не може да си съглѣдѣ за критикѣ на никоѣ държавѣ прѣдъ законѣтъ на коѣто всичкиѣтъ граждани сѣ равны. Правителството на Н. И. В. Султанѣтъ, което отдавна е влѣзло въ пѣтя на европейскѣтъ цивилизаціѣ, и което желае да въведе между подданициѣ си онова равенство което възвѣщава характера и духа на хората, а не онова което ги води въ раболѣтіето, е оставило свободенъ пѣтъ на възвышенныѣ чувства и благородныѣ идеи които сѣсамыѣ които могатъ въздигнѣ духа на народыѣ му отъ упадничѣтъ на прѣминѣлото невѣжество и яничерство. Ный смы прочее въ духа на Прав. като даваме прѣвода на едно кратко слово на което дѣйствието е да възвыси на човѣка характера и да му напомни чловѣческото му достойство.

Л. I.

даръ, за когото никога не можеш да бѣдеш сигуренъ чи ще бѣде добъръ, понеже е всякога въ неговѣтъ волѣ да бѣде лошъ когато бы поискалъ; а да имашъ много господари то ще рѣче да бѣдеш толкова пѣти повече злочастенъ.

За това нито искамъ да влѣзъ тука въ разглѣдваніе на прочютия онзи въпросъ: „Да ли републиканскитѣ формы сѣ по-добры отъ монархіѣтъ“. Ако быхъ искалъ да разглѣдамъ този въпросъ, азъ быхъ най-напрѣдъ попиталъ какво мѣсто давате на монархіѣтъ между републикитѣ и трѣба ли да ѣ дадете мѣсто, понеже е твърдѣ мѣчно да повѣрваме чи има нѣщо публично, общо въ едно управление гдѣто всичко е въ произвола на единъ само чловѣкъ. Нъ азъ го оставамъ на странѣ като въпросъ за когото бы трѣбало единъ особенъ томъ и който мя бы увлѣкалъ въ всичкитѣ политически разискванія.

Колкото за сега, азъ быхъ искалъ само да проумѣя, ако е възможно, пакъ става тѣй, щото толкова чловѣци, толкова села, толкова градове, толкова народи, да търпѣтъ по нѣкогажъ единъ тиранинъ самичакъ, който нѣма другъ силъ озвѣнъ оная която му даватъ, който нѣма другъ власть да имъ вреди озвѣнъ оная която искатъ да търпѣтъ, който не може имъ направи никакво зло, ако тѣ не прѣдпочитахъ да теглѣтъ нежели да се съпротиватъ. Това нѣщо е, наистена, много чюдно, а пакъ е и толкова обыкновенно, щото трѣба повече да се опечалвами нежели да се смаюваме като глѣдамы хылядо милиони хора да слугуватъ, съ шѣхътъ въ хумота, не отъ принужденіе на нѣкогъ по-голѣмъ силъ, но отъ привлекателность и очарованіе на самотоимя ЕДИНЪ, на когото нито трѣбаше да се боятъ отъ силѣтъ, понеже е самичакъ, нито да обычатъ качествата понеже той е относително къмъ тѣхъ безчловѣченъ и дивъ. Такава е слабостта между насъ чловѣцитѣ: много пѣти сме принудени да се повинуваме на силѣтъ и да чякамы благоврѣміе, защото всякога не можемъ да бѣдемъ най-силнитѣ. Ако прочее единъ народъ е принуденъ чрѣзъ силѣтъ на оружіето да служи на единъ, както Атина на тридесѣтъхъ тираны, въ таквъ случай не трѣба да се чюдимъ чи робува, нъ да се оживама отъ такавъ случкѣ, или по-до-

брѣ нито да ся чюдимъ нито да ся печялимъ, нѣ да носимъ игото съ търпение догдѣ ни ся прѣдстави по-добро счастіе.

Съобразно съ естеството си, ний посвѣщаваме на общитѣ длѣжности на вріятелството единъ голѣмъ часть отъ живота си; разумно е да обичамы добродѣтельтъ, да почитамы добритѣ дѣла, да бждемъ признателны къмъ о-ныя които ни правятъ добро и да жертвуваме често отъ себе си за да увеличимъ честтъ и благосостояніето на лицето което обичамы и което заслужва: слѣдователно, ако въ единъ народъ ся появи нѣкой великъ человекъ който да покажи голѣмъ прѣвидливостъ за да пази наро-да си, голѣмъ смѣлость за да го защишава, голѣмъ трудъ за да го управлява; ако, врѣху това, народътъ навикне да му ся повинува и му отстъпи въ довѣріето си нѣкои прѣимущества, пакъ незнакъ да ли бы было у-мно, да го отваде отъ мѣстото въ което можеше да прави само добро за да го турне въ положеніе да може да направи и зло; нѣ измамата е простена до единъ стъпенъ на единъ народъ който, въ довѣріето си къмъ та-къвъ мѣжъ, ся не бои отъ никакво зло като не е ви-дѣлъ отъ него освѣнъ добро.

Нѣ, о Боже мой! какво е това нѣщо! какво имя носи това? какво злосчастіе е това? или какъвъ недо-статкъ? или по-добръ какъвъ злосчастенъ недостаткъ? Да гледашъ едно безчисленно множество, не да ся пови-нува, нѣ да робува; не да го управляватъ нѣ да го ти-ранизуватъ; да нѣма безопасность ни за имота си, ни за родотелитѣ си, ни за дѣцата си, ни за самый си жи-вотъ! Да търпи плячканіята, гробителствата, жестокости-тъ, не на единъ арміѣ, не на едно опустошеніе отъ варвары противъ които трѣбва да ся пролива кръвъ и да ся жертвова животъ; нѣ на единъ само человекъ! не на единъ Геркулеса или на единъ Самсона, нѣ на едно са-мо човѣчи, и повычето пѣти на най мягкошавый и най-же-ноподобный отъ народа; не на навыкналый да мириши барута на битвытъ, нѣ на онзи който едвамъ знае да за-паши саблѣжъ; не на онзи който знае да командува чело-вѣци, нѣ на онзи който е подчиненъ на най-долнѣжъ кокетжъ!

Да наричешъ ли това страховитость? да ричешъ ли

чи оныя които служатъ тѣмъ сжъ страшлювци и ничтожни? Ако единъ, двама или четворица ся незащищавать противъ одного, то е вече странно, ако и възможно; може ся каза за тѣхъ чи ако ся незащищавать, то е защото сжъ хора безъ куражъ: нъ ако глѣда нѣкой сто, хылядо души да търпятъ одного, не ще ли каже чи тѣ искать да го търпятъ, а не чи му ся боятъ, чи това не е страхъ, нъ прѣзрѣніе и немареніе? Ами ако видишь, не сто, не хылядо хора, но сто провинци, хылядо градове, единъ милионъ хора да не скокнѣтъ да смажатъ одного само челоуѣка който на най-голѣмый си любимецъ прави зло-то да го има слуга и робъ, какъ бы ты царѣкъль това нѣщо? страховитость ли? низость ли?

Всичкытѣ недостатки имать естественно своѣхъ границъ, която не можѣтъ да заминѣтъ: двама, даже до десять души можѣтъ да ся боятъ отъ одного; нъ хылядо, единъ милионъ хора, десять хыляды градове, ако ся не защищавать противъ одного, това не е вече страхъ, той не отива чакъ до тамъ; както и храбростъта не отива до тамъ щото единъ самычакъ челоуѣкъ да може да привзѣме еднѣ крѣпость, да нападне еднѣ арміѣ, да завладѣе едно царство. Прочее какъкъ е този чудовищенъ недостатокъ, който незаслужва да носи нито името страшливостъ? който не намира имя доста долне което природата да не отрича, и което языкътъ да не отказва да пиянува?

Поставете отъ всякъ странѣ по педесять хыляды войници и расположете ги на битвѣ; еднитѣ да ся бѣять за да защитѣтъ свободѣтъ си, а другытѣ за да имъ ѣхъ отнемѣтъ; ча кои мыслите чи ще остане побѣдата? кои мыслите чи щѣтъ ся бѣять по храбро, оныя ли които знаятъ чи ако не надвѣять падѣтъ роби, или оныя които или надвили или не надвили ся оставать се робы на другыго? Еднитѣ имать всякога прѣдъ очитѣ си счастіето на прѣминалыя си животъ, надѣждѣтъ на подобно счастіе въ бѣдѣщето; тѣ не мыслятъ толкова на онова което търпятъ въ краткото врѣмя на битвѣхъ отколкото на онова което ще трѣба да тѣглятъ вѣчно тѣ, дѣцата имъ и всичкото имъ потомство: Другытѣ нѣмать нищо което да ги окуражава, освѣнь тыкый боделъ на лакомството кой-

то ся лесно подвива прѣдъ най-малкѣтъ опасность и прѣдъ най малкѣтъ капкѣ кръвь която излѣзе изъ ранытъ имъ. Въ толкова славнытъ бытъѣ които Милтіадъ, Леонида, Темистоклъ дадохъ, прѣди двѣ хыляды годинъ, и които още и днесъ сж толкова прѣсны въ памятьтъ на книгытъ и на хората, като чи ли да сж станжли вчера въ Грьціѣ, за счастіето на Грьціѣ и за примѣръ на цѣлый свѣтъ; кое е онова което даде на толкова малко хора, както бѣхъ грьцитѣ, не силъ, нъ сърдце да ся опжлчатъ противъ силѣтъ на толкова корабы които покривахъ морето; да побѣдѣтъ толкова народи на които грьцитѣ не стигахъ само за да имъ бѣдѣтъ капитаны? На ли не е толкова битвата на грьцитѣ противъ Персытъ която побѣди въ тыя славны дны, отколкото побѣдата на свободѣтъ противъ господствуваніето, и на независимостѣтъ противъ порабощеніето? (Слѣдва)

Ратакия

Изъ Шевченко.

VII

Влезе въ кѣщи. Катерина
Измы нейзѣ позѣ,
И донесе да ужине.
Нито фла, нито пила
Моя Ганна.

«Катерино!

Скоро ліе недѣля?»,

— «На другой день»,

«Треба, Като,

Да ся поидитъ въ църквѣ

У светый Никола;

Защо Марко ся забавилъ

Може на пѣтъ негдѣ

Разболѣлъ ся, пази Боже!»,

Хванахъ да капятъ
Сълзы изъ старый очи.
Одвай, одвай, стана
Тя изъ столътъ.

“Катерино !

Друга сълъ станала ;
Немамъ силъ, я не могамъ
Да стоъ на нозъ.
Тетко, като, да умирашь
Въ чуждъ, топлъ къщъ !.,
Разболъ ся ратакия.
Вечъ я причистихъ,
Па и масло и светихъ.—
Нищо не помага.
Старый Трайко окол’ дворътъ
Какъ обиенъ ходитъ.
Катерина отъ болката
Очи не отвърщатъ
Катерина окол’ нея
Днува и пошува.
А во полнощъ псетъ лаятъ,
Не за харно лаятъ.
Отъ день на день болнавата
’Се полошо и ‘се пытать :
“Дщерко Катерино !
Още Марко не ся върна ?
Охъ, да бѣхъ я знала.
Че ще дойде, ще го видимъ,
Я щехъ да почекамъ !.,

VIII

Идатъ Марко, младъ работникъ,
Идитъ онъ и пѣватъ,
Онъ не бързатъ — волове си
Пусналъ онъ да пасятъ.
Носитъ Марко Катерини
Скъпъ свитъ носитъ.
А за[татка] поясъ,
Сосъ чървенъ свилъ,
А за ратакинъ носитъ
Платъ златосвиленъ,
И чървенъ добръ кърпъ

Сосъ кенаре бѣлы.
 А за дѣца носитъ чехли,
 Смоквы, сухо-грозде,
 А за сички онъ чървено
 Вино Цариградско,
 До три ведра во бурило,
 Па и донскій хаварь,
 'Се онъ носитъ, та не знаетъ,
 Що ся править дома.
 Идить Марко, не ся хилить,
 Дойде-слава Богу!
 И вратытъ онъ отварѣтъ,
 И ся молитъ Богу.
 "Слушашъ ли ты Катерино?
 Бързай го пречекай!
 Онъ вечъ дойде! хитай бърже.
 Бърже води въ кѣщи! . . .
 Слава тебѣ Боже Вышній.
 Со силѣ дочакохъ.,,
 И ужъ полусонна тихо
Отче нашъ четеше.
 Па изъ кѣщи си излѣзе
 Дѣдо да отпрегне
 Волове, а па Катерина
 'Се на марка гледать.
 "Дѣ ie Ганна Катерино?
 Тежко ми за нея!
 Жива ли ie?

— "Жива още,

Разболѣ ся силно.
 Нека влеземъ скоро въ кѣщи,
 Дори да отпрегне
 Волове татко. Марко
 Тебе она чекать.
 Влези Марко въ малки кѣщи
 У прагътъ застапа
 Ся оплаши. Ганна шептатъ :
 "Слава . . . слава Богу!
 Ходи тамо, ты не бой ся, . . .
 Излези вѣнъ ты Като :
 Имамъ нѣщо да го пытамъ,
 Нѣщо да му кажамъ.,,
 Вѣнъ излезе Катерина,

Марко ся наведна,
 Надъ главѣ на ратакиинѣ.
 “Марко! погледни ты
 Гледай ты на мене Марко:
 Гледашь, какъ съмъ слабъ?
 Я не съмъ Ганна, Марко,
 Не съмъ ратакиня,
 Я... , та и онѣмѣ си.
 Марко плакалъ се ся чудилъ...
 Тя па очи открь.
 Пулитъ му ся и го гледать —
 Сълзы ся пролихъ.
 “Прости мене! Я ся мъчехъ,
 Цѣлъ вѣкъ въ чуждѣ къщѣ...
 Прости мене милый сыне!
 Я!... съмъ твоя майка.,,
 Па замѣлна:...
 Онѣмѣлъ бѣ
 Полудѣлъ бѣ Марко,
 И земле ся стресе.
 Падна Марко надъ майкѣ си —
 Майка вече спѣше.
 1867. Москва.

Жинзиевъ

ВЪЗРАЖЕНІЕ¹⁾

НА

Патріаршескый Епистолярнз мемоарз

ИЛИ

оправданіе

*На Бзмаретъ прѣдъ единопръитъ тѣмъ христіане. *)*

Най на прѣдъ не само не е точно да кажемъ, че въ черковата има подробности непознаты за простытъ міряне, нъ еще е и бого-

*) За възраженіе на патріаршеското посланіе за Българскый въпросъ, ся появи прѣди нѣколко врѣмѣ една книга на гръцки языкъ

1) *Вижед. книжъ 1 год. II.*

хулно, защото съкый христіанинъ трѣба да знае и може да знае и най высокитѣ догматы на вѣржтѣ, ако е Христіанинъ не само по име. На първый Вселенскый Сѣборъ, който са е съставилъ за най свѣщенный догматъ на вѣржтѣ, сж дошли не само владыцы и священницы, нъ и много міряне не по малко искусны да разискватъ и да помагатъ за рѣшеніето на труднитѣ въпросы. Въ Българскый нѣмаме работѣ съ догматытѣ, нъ само съ външното управление на едно Христіанско общество, — нѣщо повече свѣтско, нежели небесно. Отъ черквѣжтѣ Исторіѣ са учимъ, че подобны въпросы съкога сж са рѣшавали по мнѣніето на Византійскитѣ Императоры или на тѣхнитѣ намѣстници въ сѣборѣтѣ и съгласно съ политическото раздѣленіе на Римскѣжтѣ Държавѣ.

Сетѣѣ, фразата *Българска черкова*, съ кождо Патріаршіѣжтѣ поддърждава своя доводъ, не показва това, което са ще на Патріаршіѣжтѣ. *Българска черкова* не показва особенно, отдѣлно по ученіето си отъ Сѣборѣжтѣ черковѣ общество, за да рѣчемъ, че тя е чужда за Сѣборѣжтѣ черковѣ. Тя не показва сжщо тѣѣ и нѣкое мѣсто което принадлежи на Българетѣ, както мысли Патріаршіята; защото е извѣстно че областитѣ и градищата сж на земнитѣ царіе, а пѣкъ черковата има власть само на душитѣ на Христіанетѣ.

Прочее въ рѣченѣжтѣ фразѣ думата черкова значи не храмъ, нито Христіанетѣ въ храма или около него, нъ начало, или черковна власть, който като е съсрѣдоточена въ едно само лице нарича са Патріархъ, Архіепископъ, Екзархъ, митрополитъ и Епископъ; а когато състои отъ много лица, нарича са *Синодъ*. Таквызи черковны власти има много въ всеобщѣжтѣ Православны черковѣ, споредъ изрѣченіето Господне: *Въ дому отца моего обители мнози*. Таквызи черковы сж: Римската, Цариградската, Александрійската, Антиохійската, Іерусалимската, Кипръската, Руската, Елвиската и пр., и са са назвали така или отъ града, или отъ областѣжтѣ на тѣхното се-

отъ българскѣ странѣ. Тя опровергава патріаршеското посланіе то чка по точка и толкова хубаво, щото нашето право е доказано до очевидность. Гръцѣтѣ не можяхъ да ѣ възражатъ. Това съчиненіе прави честь на Българитѣ, и трѣбало бы всеки българинъ да го прочете. Нъ понеже не си е прѣвело на българскы, за да не лишимъ читателѣтѣ си отъ съдържаніето му, Г нъ Т. Икономовъ има добринѣжтѣ да направи настоящето кратко извѣщеніе за да го обнародва въ два тры броя на *Читалище*. Ный обръщамъ прочее вниманіето на читателѣтѣ си върху този членъ който интересува всинца ни по черковный ни въпросъ, и който е при това твърдѣ ясно изложенъ.

Д. І.

далище, какго можѣтъ да земаѣтъ названіето си и отъ жителитѣ, надѣ копто началствуваѣтъ. Тѣй, въ фразѣтъ *Бѣмарска черковѣ* думата *Бѣмарска* значи, че таа черкова е съставена за Бѣлгаретѣ, копто живѣѣтъ въ извѣстны мѣста на Турскѣтъ Дѣржавѣ. Апостоль Павелъ, като говори за черковитѣ, копто сѣ са съставили въ негово то вѣме по различни мѣста, нарича ги ту по името на мѣстото, ту по името на жителитѣ: Черква Корнитска, черквы Галатійскы, черквы Азіійскы, Черква на Лодикійцитѣ, черква на Тесалоникійцитѣ и пр. Въ апостолскитѣ дѣры като сѣ вѣрвѣли богоноснитѣ отцы на първый Вселенскый Сѣборѣ сѣ са подписвали на сѣборнитѣ протоколы съкый споредѣ жителитѣ на града или на Епархіѣтъ, като: Епископъ на Тианскѣтъ Митрополіѣ; на Гангрійскѣтъ Митрополіѣ отъ Пафлагонійскѣтъ Епархіѣ; на Митрополіѣтъ на Лодикійцитѣ отъ Епархіѣтъ на Франгіѣцитѣ и пр. и пр.

Изазя отъ казаното, че думитѣ на Патріаршіѣтъ, какъ Черковта никогѣ не е различавала народности не сѣ истинскы. Тя сама казва, че основателя на Черковѣтъ е *призвалъ сичкитѣ народы*. По сетитѣ апостолитѣ му съставихъ черквы у сичкитѣ народы, за да ги управляваѣтъ духовно и за да спомогнатѣ шото *вси языци пороботають юснопевци*. Така сѣ са съставили черковитѣ, копто при-возда апостола и онѣзи, копто сѣществуватѣ и до днесѣ. Сичкы тѣзи частны черквы дѣржатѣ сѣщѣтъ вѣрѣ, и слѣд. праватѣ едно тѣло, тѣлото на сѣборитѣтъ черковѣ. За тѣзи народны черквы говори 34 правило на апостолитѣ, че за дѣлата на сѣкѣ черковѣ шѣ са грыже *народный синодъ* и шѣ ги урежда, както му са види за но добрѣ. *Народный синодъ да управлява сѣкѣ народнѣ черковѣ*, казватъ апостолитѣ, а Цариградската патріаршія, като отрича сѣществованіето на народны черквы и синоды, така шото патріарха и синода на грѣцкый народъ да управляваѣтъ черковѣтъ на Бѣлгарскый народъ! Нѣ шѣ ли са удѣстоѣѣтъ за това противоапостолско право? Колкото до средството: една, свята, сѣборна и апостолска черкова, съ което патріаршіята иска да прѣтвостои срѣщу въздиганіето на частнѣ бѣлгарскѣ черковѣ, то си нѣма мѣстото въ този вѣпросъ; защото този догматъ не ся отиосѣ къмъ частнитѣ по мѣсто и по народность черквы и къмъ тѣхното сѣдиненіе подѣ едно управленіе, нѣ къмъ единството на вѣрѣтъ, къмъ *сѣборитѣтъ* черковѣ, на коикѣто бѣлгаритѣ сѣ были и шѣ бѣдѣтъ вѣрны членове. Само тогази това патріаршеско утвѣрженіе шѣше да има мѣсто, ако бѣше ни са доказало че черковата сѣстои само отъ патріаршіѣтъ. Нѣ патріаршіята не може доказа това.

И тъй. при сичко, че съществувать народны черковы. при сичко че и българската черкова по нищо не са дѣли отъ православиѣ черковѣ, патриарха си позволява да пита правителството, кой съборъ е установилъ таѣ черковѣ.

Най добрый отговоръ на това питаніе патриаршіята ще намери въ своитѣ стары документи, въ своитѣ архивы. Тамъ тя ще види, че българската черква са е установила черковно отъ 5-й вселенскій съборъ въ лицето на Охридскій архіепископъ и отъ лампсакійскій съборъ въ лицето на Търновскій патриархъ, както са доказа въ книгатъ за Охридскитъ архіепископѣ; а политически са е утвърдила отъ императорытѣ Иустиніана, Василія македонянина, Іоанна Ватаца и отъ нынѣ царствующаго Султанъ Абдулъ Азиса чрѣзъ единъ подобенъ ферманъ, чрѣзъ какъвто патриаршіята бѣше обсебила таѣ черковѣ за *своѣ славѣ и ползѣ* и безъ най малко извѣстіе на всеобщитъ черковѣ. Колкото слабы и да сѣ въ книгытѣ, българетѣ силно вѣрватъ, че патриаршіята повече е сгрѣшила, като е унищожила самостоятелнѣ черковѣ и си ѣ подчинила самопроизвольно и въпрѣки 8 правила на третій всел. съборъ, отъ колкото грѣши днесъ българскій народъ, като добыва назадъ, по милостыѣ на царя, своѣтѣ независимѣ черковѣ, която му бѣхъ отнѣли съ силѣ и лукавство.

Колкото до прѣдѣлытѣ на българскитъ черковѣ, патриаршіята лесно можаше да ги види ако са потрудише да прочете фермана за тая черковѣ. Тамъ тый сѣ показаны тѣрды ясно въ 10-й членъ, исѣ начертаны по сѣщытѣ основы, по които сѣ са опрѣдѣлили прѣдѣлытѣ на петьтѣхъ вѣсточны патриаршіи или екзархіи на вторый всел. съборъ и прѣдѣлытѣ на Цареградскитъ черковѣ на четвъртый съборъ, — сир. начртахъ са споредъ политическото дѣленіе на държавитѣ. Ако въ този членъ има нѣщо неопрѣдѣлено и высяще колкото за прѣдѣлытѣ, тая неопрѣдѣленность скоро ще са дигне пакъ отъ самото правдолюбиво правителство и отъ жителитѣ на оубзи мѣста, дѣто сичкытѣ или двѣтѣ трети отъ тѣхъ поискатъ да принадлежатъ на таѣ черковѣ. Дѣто сичко това останѣ высяще и не са опрѣдѣли въ фермана, виновна е сама патриаршіята, колто упорствувахе да не различава народности и доказва за много епархіи въ Тракіѣ и Македоніѣ, че тый не трѣба да влѣзатъ въ фермана, зашто са намиратъ въ сношенія и съгласіе съ патриаршіятъ и зашто были грѣцы Българогласны. Нѣ при сичкытѣ усилія на патриаршіятъ, при сичкытѣ притѣсненія и наказанія, които извършва тя чрѣзъ своитѣ архіереи и чрѣзъ мѣстнытѣ началства, истинскытѣ

чувства на населеніето ставатъ отъ день на день по явни и многочисленныя прошенія за съединеніе на тѣзи епархіи, като български, къмъ българскій екзархатъ твърдѣ добръ показватъ, какви сж жителитѣ на тѣзи епархіи и желаятъ ли да бждатъ въ сношенія и въ съгласіе съ патриаршіята. Както са видн, огнищата на властолюбіето до толкозъ е помрачила ума на патриаршіята, щото тя е забравила горькоприведенитѣ поръчванія на апостола: *Епископа трѣба да бжде непороченъ, поучителенъ, несварливъ, не лхонмецъ, нъ снисходителенъ и милостивъ... Безумнытъ и невѣжественнытъ придирванія избѣжай, защото пораждатъ спорове. На господній рабъ не прилича да са кара, нъ да бжде тихъ къмъ сички, поучителенъ, не паматозливъ, такъвъ, който исправлява противнытъ съ крость, давно да имъ даде боъ покаяніе.*

—о—

III

Може ли политическата власть да рѣши Българскій въпросъ.

—

Като не познавахме на кое върноповѣдно или черковно правило са опира патриаршіята кога казва, че правителството не може да установява и да припознава независимж черковж, каквато са установява българската чрѣзъ царскій ферманъ, ный дълго врѣме търсихме това правило и въ издаденитѣ до сега патриаршескы документи на въпроса и въ сборницитѣ на апостолитѣ и съборитѣ: никждѣ не го намѣрихме. А като нѣма подобно правило, сичкитѣ думы на патриаршіята срѣщу царскій ферманъ сж празны и безосновны. Лишени отъ сѣкаквж истиннж сж прочее слѣдующитѣ патриаршескы увѣренія:

« Патриаршіята не може да приеме фермана, защото работата е « чисто черковна.... Правителството не може да издаде окончателно « рѣшеніе върху дълго чисто черковно.... Защото сичко, що са ка- « сае до управленіето на черковжтѣ, е дълго апостолско и съборно » « то и най малката часть отъ него е непрѣстъпима, както и въ до- « гматическитѣ дѣла.... Дѣлата на черковното управленіе сж вѣрени « само на онѣзи, които съставляватъ тѣлото на управляюща чер- « ковж.... Противно е на върноповѣднитѣ основы и на канониче- « скитѣ обычаи на черковжтѣ да са състави черковно начало само « чрѣзъ политическж власть.»

Отговора на портятъ убори отъ дълго тѣзи софистически извиванія: «Высоката Порта сѣкога са пазн да са намѣсж въ чисто ду-

« ховны дѣла..; нѣ колкото до рѣшеніята на Фермана, този въ-
 « просъ са е появилъ отъ 10 и повече години.... Въ това раз-
 « стояніе правителст. сѣкога са е мѣчило за рѣшеніето на тоя въпросъ,
 « нѣ неговитѣ старанія сѣ оставали празны, по причини извѣстны
 « на сѣкиго. Когато най послѣ въпроса достигнѣ до такава степень
 « щото неговото рѣшеніе станѣ необходимо и политически и отъ
 « сѣка другѣ странѣ, тогава основитѣ и повечето отъ членовѣтъ
 « на фермана са съчинихѣ съгласно съ прѣдложенитѣ проектѣтъ и
 « мѣстѣта на Патріаршіята. Колкото до прибавкатѣ на 10-й членъ
 « тя са притури първо защото не може да са запрѣти на жителитѣ
 « отъ едно мѣсто да са съединятѣ съ Екзархіята, когато го и-
 « скатъ; второ, защото неможаше никой да си помисли че дозволе-
 « ніето на Христіане да са подчинятѣ на другѣ чаркова такожде
 « православна е въпросъ вѣроисповѣденъ и духовенъ; и трете, за-
 « щото правителството не искаше да са отдалечава отъ прочита
 « на Патріаршіята за раздѣленіе на епархіитѣ. . . . За такъвъ
 « прочее въпросъ, който нѣма никакъ вѣзкъ съ вѣрѣтъ, Прави-
 « телството не може да склони да са свиква вселенскы Сѣборъ.»

Отъ казаното са види явно, че нѣма такъвъ черковенъ канонъ
 който да запрѣщава на Българетѣ да си иматъ свое черковно нача-
 ло, Патріаршіята въ тоя случай иска да са ползува отъ увѣренія-
 та на Портата, че тя не са мѣси въ чисто черковнитѣ дѣла, и не
 прѣстава да утвърдява, че българскый въпросъ е не само черковенъ
 нѣ и вѣроисповѣденъ, и догматически. Така въпроса пада въ единъ
 лъжливъ кръгъ. дѣто не са види никакъвъ исходъ, защото Патріар-
 шіята не прѣстава доказва, че въпроса е вѣроисповѣденъ, а портата
 и Българетѣ да го отричатъ. За разрѣшеніе на разногласіето ну-
 жно бѣ и слѣдваше са, споредъ сѣдѣбнитѣ обычаи, който говори,
 да докаже думитѣ си съ показваніето на законитѣ, на които са
 опира; ако не, тѣзи думи оставатъ безсилны безосновны и са
 отхвъргатъ.

Нѣ понеже патріаршіята нищо не доказваше, нито можаше да
 докаже; понеже Българетѣ доказватъ най-добрь, че въпроса не е
 вѣроисповѣденъ, най сетѣтъ защото невѣроисповѣднитѣ въпросы за-
 высѣтъ отъ политическитѣ власть: то В. порта намѣри за благо-
 словно и съгласно съ своитѣ права и длѣжности да отхвърли прои-
 зволнитѣ положенія на патріаршіята и да рѣши въпроса съ свой
 повѣдителенъ ферманъ. Въ фермана са заключава много добрь от-
 говоръ на повторителнитѣ забѣлежванія на патріаршіята. Тамъ са
 казва, че въпроса са рѣшава, защото първата грижа на царя и на

неговото правителство е — да ся запазва тишинѣтъ и обеспечение-то на сичкыѣ му подданицы и да са избѣгва сѣко обстоятелство, косто може да смѣти духоветѣ на обществото и пр. и пр.

Това повѣлительно рѣшеніе като не приема, патріаршіѣтъ прави възваніе (апелло) къмъ вселенскій съборъ, кому той възлага дѣлото на Българетѣ. Нѣ като прави така, тя забравя, че на царското или сенатско рѣшеніе не са прави апелло (кодексъ Іустиніановъ) и че църквата сѣкога е пазила това законоположеніе на благочестивыѣ императоры, пазила го е и тогази, когато рѣшеніето е бывало противно на законыѣтъ, както са види отъ самыѣ постановленія на 4-й и 6-й вселенскы съборы. Черквата е почитала този законъ, защото той са опира на заповедитѣ христовы и апостолскы: *нѣсть власти яже не отъ Бога. Всяка душа да повинуется прѣдержащимъ властемъ; прѣтвляйся власти, Богу противится. Повинуется царю, яко прѣобладающу; и килземъ, яко отъ него посланиимъ во отмищеніе убо злодѣемъ, въ похвалу же благо-творцемъ.*

И възможно да бѣше апеллото, нашій царь не подлежи на сѣда на съборыѣтъ.

Патріаршіята уборва казаното законоположеніе съ това, че ужъ то имало силѣ само за дѣла не вѣроисповѣдны и не черковны. Нѣ на патріаршіѣтъ са каза и министра и повтори, че рѣшеный съ царскы ферманъ въпросъ не е черковенъ и че слѣд. царя има право да го рѣши, като господарь.

Нѣ нека, въ угождение на патріаршіѣтъ, оставимъ всичко на странѣ и нека испытаме по тѣко компетентно ли бѣше правителството, сир. имаше ли право и власть да рѣши Българскій въпросъ. Прѣдъ сичко нека поминѣ добръ, че тоя въпросъ състои единствено въ това, да си иматъ Българетѣ каквото и едно врѣме, свое черковно началство, което да извършва свонѣ дѣлжности отвѣтрѣ съгласно съ правилата на вселенскыѣ черковѣ, а отвѣтъ да бѣде независима отъ сѣкѣ другѣ черковнѣ власть.

Като проповѣдали Божіето слово на народыѣтъ, божественныѣ апостолы съставили въ по-първыѣ градове по единѣ черковѣ и поставили въ челото на клира и на мѣрянѣтъ по единѣ епископъ. Така сѣ са произвели черквыѣ въ Іерусалимъ, въ Антиохіѣ, въ Александріѣ, въ Римъ въ Коринюѣ, въ Солунъ и седмѣтъхъ Азійскы, за които помянува Евангелистъ Іоанъ въ апокалипсиса. Епископыѣ на тѣзи черковѣ сѣ были независимы единѣ отъ другы и сѣ изпълнявали своѣтъ духовнѣ власть така: както е казано въ 34-то

правило на апостолытъ, дѣто са говори че *епископытъ на съскый народъ трѣбва да познаватъ едною изъ помежду си за първа, да го иматъ за свой глава и нищо да не правѣтъ безъ неговото одобреніе*; защото така ще са спази *смыслето и ще ся слави богъ*.

Тоя редъ е транлъ, додѣто политическата власть е была языческа и не е припознавала черковната, нито ѝ е покровителствувала. Нъ когато Римската държава са обьрижъ къмъ христа при Костантина великій, външната уредба на черковнытъ почева да ся измѣнява и черковныгъ центрове захващатъ да са мѣстятъ. По внушеніе и настояваніе на Костантина, на първый вселенскый съборъ са почева нѣкакво съсредоточеніе на духовныгъ власть въ рѣцѣтъ на епископытъ отъ митрополитгъ на съскж гражданскж епархіѣ (отъ епархъ, названіе на управителитъ) и да ся опрѣдѣлятъ границитъ на тажъ власть споредъ границитъ на епархіитъ. Отъ тогава епископытъ на митрополитгъ поченжли да са наричатъ *митрополиты*, а другытъ архіереи си останжли съ името епископы. Нъ и митрополитыгъ, заедно съ своитъ епископы, си оставали независимы, както са види отъ 14-то и 15-то правила на тоя съборъ, дѣто са каза, че *рѣшеното отъ епископытъ на митрополитгъ има сила и си остава ненарушимо*.

Постановленіята на първый съборъ, колкото за прѣдѣлытъ и властѣ на митрополитыгъ и епископыгъ, са измѣнили на вторый съборъ вѣроятно пакъ по внушеніе на политическѣтъ власть. Отне-ла са независимостѣта на митрополитыгъ отъ епархіитъ и са дало право на митрополитыгъ отъ областитъ дѣлѣхъ да рѣкополагатъ митрополитыгъ отъ епархіитъ и да ги управляватъ духовно. Слѣд. епархійскыгъ митрополиты са подчинили на областныгъ, които зели да са наричатъ *екзархы*, за отличіе отъ другытъ митрополиты. Така сж са съставили петѣтѣхъ независимы прѣстола на вѣстокъ въ петѣтѣхъ управления — Египетско, Антиохійско, Ефеско, Понтийско и Тракійско. Отъ тѣхъ първытъ два получили името *патріаршии*, а другытъ три са нарѣкли *екзархи*. Вътрѣшната независимост на тѣзи черковы са потвърдила и на вторый съборъ. Само едно нѣщо са притурило на този съборъ въпрѣки постановленіята на първый. То е че първото мѣсто между архіерентъ като е на Римскый епископъ, второто ще принадлежи на цариградскый, а не на Александрійскый, както было до тогава. Цареградскый прѣстолъ са почелъ съ това прѣимущество, не че е былъ установенъ отъ апостолытъ, нъ за честь на града, въ който живѣятъ императорыгъ.

Нъ като му са дало първенство по чинъ, на Цариградскій епископъ не са е дало никакво право надъ другыѣ епархіи, освѣтъ само правото надъ собствениѣтъ му епархіѣ. Той даже не са е освободилъ чрѣзъ това отъ рѣкоположеніето и отъ черковното подчиненіе на Тракійскій екзархъ, отъ когото са е рѣкополагалъ и по прѣди. Обаче цариградскій епископъ не са е благодарилъ на голый титулъ и починалъ да са гледа за равенъ на другыѣ патриарсы и дори нѣщо повече. Той захваща да прѣскача прѣдѣлыѣ на своѣѣтъ духовнѣтъ власть и да нарушава 35 то правило на апостолыѣ и 13-то на Антиохійскій съборъ, като са намѣжлъ въ дѣлата на чужды епархіи. Той захваща да пріема оплакванія срѣщу Азійскыѣ митрополитѣ и епископы и да рѣкополага на мѣстото имъ другы, съ което произвождалъ не малко съблазны и смущенія. Оплакваніята срѣщу тѣзи заграбванія принудили четвъртый вселенскій съборъ да издаде запрѣтително рѣшеніе срѣщу онѣзи епископы, които надминаватъ правата си и рѣкополагатъ въ чужды еноріи; нъ цариградскій епископъ зналъ да отстрани това рѣшеніе, колкото за себе си, и да си остане при прѣдишныѣ обычаи. Съ възбужденіе на царското тщеславіе и подъ прѣдлогъ, че царствующій градъ не може да са управлява отъ какъвъ да е епископъ, той принудилъ събора да му не придира и да му остави въ рѣцѣтъ онова, което той зналъ да присвои. Той направилъ повече. Подкрѣпенъ отъ царскыѣ намѣстницы на събора, той прѣдложилъ чрѣзъ архідиакона си Егеція и получить да са унищожи управителиѣтъ власть на Тракійскій и Понтийскій екзархи и да са прѣдаде на Цариградскій архіепископъ. Това стачило тъкмо тогава, когато събора поченѣлъ да са распрѣска и отъ 630 отцы были останѣли на събора само 184. Останѣлыѣ отъ отцыѣ са опытали да протестувать срѣщу таквози нарушеніе на никейскыѣ постановленія; нъ царскыѣтъ намѣстницы не слушали и издали рѣшеніе въ ползѣ на Цариградскій прѣстолъ, като казали, че таквози е было удобреніето на събора.

За да не са посрѣщне съпротивленіе отъ странѣ на папѣѣтъ, когото почитали за пръвъ епископъ въ всичкыѣ черкѣ, написали му са три писма и му са искало одобреніето за извършеното на събора. Писмата были отъ императора, отъ събора и отъ Цариградскій епископъ. Въ тѣхъ са говорило, колкото за Цариградскій епископъ че на събора са е одобрило онова, което Цариградскій прѣстолъ ималъ отъ 60-70 години насамъ и че това удобреніе са е дало за честь на царя, на сената и столицѣѣтъ имъ.

Безъ да са убѣди отъ тѣзи доводжанія, папата са отрѣкълъ да припознае извършеното и зель за основъ на своето отричаніе правилата на прѣдшнытъ съборы. Въ писмата си до императора и до патриарха той не само са отрича да даде своето удобреніе, нъ еще мѣри послѣднія за нарушеніето на съборнытъ правила. На цари той бѣлѣжи, че свѣтскытъ съображенія нѣжатъ мѣсто въ духовнытъ дѣла и че друго нѣщо е свѣтската столица, друго — митрополитското сѣдалище. *Послѣднето са сstroлва на съборытъ, а нѣкъ съборнытъ постановленія не допуцатъ събаряніето на други епории въ ползъ на Цареградскытъ. Тѣзи постановленія сж непарушими.*

На патриарха папата бѣлѣжи, че му е скърбно да гледа нарушеніето на никейскытъ постановленія, [че като са е дало често на Цариградскый епископъ да бѣде вторы въ черковнытъ чинове, съ това не му са е дало право да бѣде по горенъ отъ другытъ митрополиты по власть и заповѣдничество; че съ поведеніето си патриарха нарушава правилото за равенството на митрополитытъ: че Цариградскый епископъ е паднѣлъ въ голѣмъ гордость, като иска да изравни прѣстола си съ онѣзи, които сж наредены отъ самытъ апостолы: че въ това той разваля черковный миръ и канонытъ и така изгубва съединеніето си съ виенскытъ черковъ.

На тѣзи горчивы бѣлѣжки патриарха нищо неотговорилъ, нъ продължавалъ да са ползова отъ новытъ си права по най пѣленъ начинъ. Само императора отговорилъ подырь 9 мѣсяца и отъ своѣ странъ мѣри папѣтъ за помайваніето му да удобры извършеното на Халкедонскый съборъ. Императора казва въ писмата си, че папата съкога говори за правила и каноны, нъ никога не е сторилъ нѣщо за общъ ползъ. «Отъ твоето мълчаніе много души може да са усмынѣтъ и така да излѣзатъ причины за зло, мнозина може да прѣтълкуватъ това мълчаніе и да са покажѣтъ смѣлы къмъ съборнытъ опредѣленія.»

Папата не са убѣдилъ отъ тѣзи приккрытъ съ булото на вѣрмытъ приканванія и не бързалъ да даде своето удобреніе за Цариградското сѣдалище. Каго писва на разнынытъ черковы и удобрява съборнытъ постановленія за вѣроисповѣднытъ въпросы, той прави и сключеніе на 28 то правило, което възвишава цариградскый епископъ во вредъ на понтійскый и тракійскый екзархы. А въ писмото си до императора папата обявѣва, че прѣимуществата на черковытъ трѣба да си оставатъ непобуинѣты и че никоя черкова не може да порастне съ намаленіе на другъ нѣкожъ. *безсилно е и не-*

вѣрно онова, което става вопръки канонитѣ свършва папата.

Отъ писаното въ тоя случай и стореното ний изваждаме сжщитѣ заключенія, които е вадилъ тогава и цариградскій епископъ Анатолій. Той отхвърлилъ Папскыѣ утвържденія на таквози основаніе, че тый си имать мѣстото. Възвишеніето на цариградскій епископъ не было такъвъ въпросъ, който са касае до вътроченіето а такъвъ, който са касае до черковното управленіе и на който рѣшеніето зависи отъ самодържеца и отъ сената. Самый съборъ като позволилъ това възвишеніе за честь на царя и на сената, то слѣдва отъ тука, какъ тѣхното мнѣніе е было, че дѣлата по управленіето на църквѣтъ принадлежатъ на добрътъ волѣ на царя и че сѣко възраженіе срѣщу това е безсилно. Че таквози е было наистинѣ мнѣніето на събора, види са отъ особенното му правило, което казва: Ако нѣкой градъ по царскѣ волѣ са възвиши. черковното устройство на таж еноріѣ са съобразява съ гражданското (17 прав) Това ще каже, че волята на царя може да дава не само гражданскы прѣимущества на градоветѣ и на областитѣ, нъ заедно съ тѣхъ и черковно-управителны, и че никой нѣма право да са прогыви на това.

На това правило като са е опиралъ императоръ Іустиніанъ основалъ е въ своето отечество *Ведеріона*, въ 535 год. независимѣ архіепископѣ и подчинилъ много митрополіи и епископы. Въ 545 год. той утвърдилъ правдинѣ на новыи прѣстолъ съ нароченъ законъ, на който силата трѣбало да трае вѣчно. Подыръ врѣме когато българытѣ прѣисели този прѣстелъ въ столицѣтъ си Охридъ и го нарѣкли *Охридскы* или *българскы*, императоръ Василій Българобуицъ го е потвърдилъ съ новъ нароченъ законъ. Всеобщата черкова не само не е рѣкла нѣщо срѣшу това установеніе, нъ сѣкога е почитала независимѣтъ архіепископѣ.

Пакъ на това правило са е опиралъ сжщый императоръ Іустиніанъ, когато е даровалъ екзаршескы правдини на много други епископи, каквото и на Іустиніани Кархидонска и др. шестый вселенскій съборъ намѣрилъ това правило съгласно съ вътроченіето и го е потвърдилъ.

Императорытѣ сѣкога сж са ползували отъ правото, което имъ дава това правило, и никому не е дохождало на умъ да кажете, че то е противоканоническо. Единъ отъ тѣхъ издигва Мо немвасійскѣтъ общинѣ въ Целопонезъ на митрополіѣ; другъ почелъ таж митрополіѣ съ чинъ отъ 34-тъ степенъ; третій издигналъ на 12-тъ степенъ. Хрисовулытѣ казвать, че това е станѣло така, защото така

е было угодно на царя. Само цареградскій патриархъ отрича дѣсь това право и са осмѣлява да каже, че Султана нѣма право да устѣпва на Българетѣ, на цѣль Българскій народъ, толкози и таквызи черковны прѣимущества, колкото императоръ Андроникъ е устѣпилъ на незначителнѣтъ Манемвасійскѣ общинѣ въ Пелопонезъ!

Нека прѣскочимъ годишнѣтъ и додемъ на годинѣ 879 год. когато осмый називаемъ съборъ е разгледвалъ въпроса, къмъ коѣ черковѣ ще принадлежатъ новопросвѣтеныѣ Българе — къмъ вѣсточнѣтъ ли, или къмъ западнѣтъ и когато патриархъ Фотій и другыѣ вѣсточны патриарсы сѣ отхвърлили папскыѣ притязанія съ своиѣ доводы.

Притязаніята на папѣтъ бѣхъ искаваны въ посланіето до императора. «Ный искаме, казва папата въ писмото си, отъ нашій « съслужитель Фотій и отъ сичкыѣ други епископы да не рѣко- « полагаѣтъ вече въ Българіѣ нито направо, нито съ проваждане « омофоръ, нито да гледатъ на Българскѣтъ епархіѣ, като на тѣ- « хнѣ, защото никой не може да зиде на чуждо основаніе. По про- « шеніето на Българскій начальникъ Михаила нашій прѣдшествен- « никъ просвѣтилъ това племе съ евангелското ученіе и го по- « крѣщаль чрѣзъ свои благочестивы епископы..... При сичко това « нѣкои безочливо присвояватъ това, което не имъ принадлежи, и « рѣкополагаѣтъ въ чуждѣ епархіѣ, като въ своиѣ. Молимъ вы, не « давайте прибѣжище на тѣзи хора, когато вы поразимъ съ каноническы запрѣщенія...»

Като са прочело писмото прѣдъ събора и папскыѣ намѣстницы попытали приема ли събора сичкыѣ му точки, той отговорилъ, че не може да разглежда работы, които влизатъ въ длѣжноститѣ и правата на царя. Ще каже, събора разбиралъ тогази, че рѣшеніето на Българскій въпросъ принадлежи на царя, а не нему. На запытаніята какво ще каже Фотій върху това, дѣто му са иска да не проважда въ Българіѣ омофоръ и да не рѣкополага, послѣдній отговорилъ, че самъ никога не е искалъ да уголѣмява грѣхыѣ на прѣстола си и че това е дѣло на императора. «Прѣди нѣколко го- « дины, когато и папа Никола ни искаше нѣкои епархіи, зашто- « то му ужъ принадлежали, ный отговорихме, казва Фотій, че « това сѣ въпросы, които зависѣтъ отъ царската власть.» Подыръ дългы разговори цѣлый съборъ извикалъ, че не са е събралъ да опрѣдѣлява епархіи.

При четеніето на папскыѣ наставленія къмъ неговыѣ намѣстницы въпроса за българскѣтъ Епархіи пакъ ся помяналъ и събо-

ра повторително изрѣкъ слѣдующето: «Не е наша работа да разгледваме Енорія. По добръ е да помолимъ царя да направи въ това отношеніе, както го е богъ научилъ, священникътъ каноны това ни внушаватъ. » Кесарійскій прибавилъ: « Сега не е времето да са разгледватъ таквызи точки. Когато царството си придобие вѣтхитѣ граници, тогава царя нека направи както знае. » Ще каже, и този съборъ, въ който заседавали цариградскій патриархъ и папскитѣ намѣстники съ други толкози отцы и той припознава, че устроеніето и унищоженіето на черковны епархїи и енорїи принадлежи по право на царя. Нѣма съмнѣніе, че на сѣшното царско право са е основавалъ и цариградскій патриархъ прѣди стотина години, когато е поискалъ и получилъ унищоженіето на Охридскитѣ и Ипекскитѣ самостоятелни архїепископїи, и подчиненіето имъ подъ себе само съ рѣшеніето на Султанъ Мустафа и безъ свѣзволението на съборникѣ черкова. Ный вѣрваме, че Патриаршіята не е забравила окръжно писмо което тя писала въ тоя случай къмъ черковитѣ, и въ което са казва, че султана има право да распорежда черковнитѣ енорїи, защото му далъ богъ да законополага и заповѣда. « Държавный господаръ заповѣда благоволително, казва патриаршіята, и подчини чрѣзъ свой хатишерифъ двѣтъ епархїи на Цариградскій прѣстолъ: »

Въ черковната Исторїѣ това важно събитіе са прѣдставя, разбира са по внушеніе на патриаршіитѣ, така :

«Займодавцытъ на Охридскій и Ипекскій архїепископы въ 1766 год. подадѣха прошеніе и си поискахъ неправеднытъ и лъжливытъ земація. Работата са съда отъ Везиря Мусунъ-оглу и са даде таквъ край, щото тѣзи дългове да са не плащатъ. Подырь 6 мѣсяца същитѣ займодавцы подавагъ прошеніе на самый царъ и клѣветѣхъ патриарха Самуила, че той ужъ поглѣщаль доходытъ на тѣзи епархїи. Излѣзе прочее заповѣдь да ся испыта работѣтъ повторомъ.... Въ година 1767 по свидѣтелствата на самытъ архїепископы отъ рѣченытъ епархїи лъжата са отккры и съ царскы хатишерифъ двѣтъ епархїи са присѣдиниха на вселенскій Цариградскій прѣстолъ защото таквази бѣше волята на двамата архїепископы. И това съединеніе стана благополучно на 15 Іаннуарія за голѣма слава и полза на вселенскій прѣстолъ: »

По чїе исканіе, какъ и защо са е издалъ този хатишерифъ, може да са види отъ самытъ протоколы на патриаршіята, които сѣ помѣстены въ книгата за архїепископїитѣ на Охридъ и Ипекъ.

Подырь сичко това, ще ли казва патриаршіята че царската власт не може да рѣши Българскій въпросъ ?

IV

Нуженъ ли е вселенскы съборъ за рѣшеніе на българскы въпросъ.

Ако да бѣше имало въ Българскій въпросъ нѣкаква новизна, или друга догматическа ересь, която да смуцава православната черкова и да раскъсува черковното единство; Тогава патриаршіята щѣше да има пълно право да глѣда за нуженъ вселенскій съборъ за рѣшеніето или по добръ за осажденіето на таквъ еретическы и догматическы въпросъ; защото тогази сячката православна черкова оса закача и има нужда да са стече и да размисли за исцѣленіе на общото зло. За таквызи именно въпросы сѣ са събирали сичкытъ съборы, които ный наричаме *Вселенскы*.

Нъ въ Българскій въпросъ, който състои само въ това — да си иматъ Българетѣ свое духовно началство безъ да прѣстанатъ да са членъ на съборната черкова и да и са подчиняватъ, както и са подчинява и самата патриаршія, — въ този въпросъ нѣма нито сѣнка отъ ересь или догматическо съмнѣніе, както свидѣтелствова и самата патриаршія въ оплакваніята си отъ Българытъ:

« Ако бѣха съставлявали друго христіанско общество, казва « патриаршіята за българетѣ и бѣха прѣстанали да са казватъ православны; тогава правителството можаше да припознае и да постави подъ своето непосредственно покровителство и това христіанско общество. Нъ додѣто побуненытъ Българе продължаватъ « да казватъ, че са православны, сѣко дѣйствиѣ между тѣхъ и православната черква по необходимостъ трѣба да бѣде съгласно съ « непрѣложното исповѣданіе и ученіе на черковата, на кождо при « надлежатъ (натр. отговоръ):»

Най напредъ ный ще кажемъ, че въ тѣзи думы има двѣ голѣмы грѣшки, които струва патриаршіята въ заслѣпеніето си: 1) тя бута българетѣ да станятъ еретицы, за да добѣжатъ черковна независимостъ, което не показва майчини чувства; 2) тя казува, че само въ таквъ случай ще може правителството да са мѣси въ черковнытъ дѣла на христіанетѣ, когато нейното поведение показва съвсѣмъ противното; тя постоянно призвава царското покровителство срѣщу българетѣ и неговото намисаніе въ дѣлата си.

Защо заляга патриаршіята за вселенскій съборъ? Ако е че Българетѣ са делѣтъ и правѣтъ черкова вѣнъ една, свята съборна